

Obsah

1. ÚVOD.....	8
2. METODOLOGIE	10
2.1 VYSVĚTLENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ	11
2.1.1 Emocionální (citová) deprivace	11
2.1.2 Kognitivně-behaviorální terapie.....	11
2.1.3 Naučená bezmocnost.....	12
2.1.4 Posttraumatická stresová porucha.....	12
2.1.5 Sekundární viktimizace	12
2.1.6 Stres.....	12
2.1.7 Syndrom týraného dítěte (CAN)	13
2.1.8 Teorie sociálního učení	13
2.1.9 Transgenerační přenos	13
2.1.10 Trauma	14
3. DOMÁCÍ NÁSILÍ.....	15
3.1 Definice domácího násilí.....	15
3.2 CHARAKTERISTIKY A TYPOLOGIE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	15
3.2.1 Fyzické násilí	16
3.2.2 Psychické násilí	16
3.2.3 Emocionální násilí.....	17
3.2.4 Sociální násilí.....	17
3.2.5 Sexuální násilí.....	18
3.2.6 Ekonomické násilí.....	18
4. VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	19
4.1 VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ČESKÉ REPUBLICE.....	19
4.2 VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ VE SVĚTĚ	20
5. OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	22
5.1 MUŽI.....	22
5.2 ŽENY	23
5.3 DĚTI.....	24
5.4 SENIOŘI.....	26
6. DOPAD DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA DĚTI.....	27
6.1 Sociální oblast.....	30
6.1.1 Krátkodobý sociální důsledek.....	32
6.1.2 Dlouhodobý sociální důsledek.....	35
6.2 Psychická oblast	35
6.2.1 Krátkodobý psychický důsledek.....	36
6.2.2 Dlouhodobý psychický důsledek.....	37
6.3 Zdravotní oblast.....	38
6.3.1 Krátkodobý zdravotní důsledek.....	38
6.3.2 Dlouhodobý zdravotní důsledek.....	39
7. MODELY CHOVÁNÍ V DOSPĚLOSTI.....	43
7.1 Žena jako oběť/agresor	43
7.2 Muž jako oběť/agresor	44
8. POMOC DĚTEM JAKO SVĚDKŮM DOMÁCÍHO NÁSILÍ.....	45
9. PROGRAMY NA POMOC OHROŽENÝM DĚTEM.....	47
9.1 Zahraniční programy na pomoc ohroženým dětem	47
9.2 Programy na pomoc ohroženým dětem v ČR	49
11. ZÁVĚR	51
12. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA	53

1. ÚVOD

Domácí násilí je dnes již známý společenský problém, a to nejen u nás v České republice, ale i jinde ve světě. Mnohé země se tak snaží s tímto fenoménem bojovat. Byly založeny různé organizace a vznikají další, které se specializují na pomoc obětem a v některých zemích i na práci s agresivními osobami. Mění se legislativa, která tvrdšími postihy či zvýšenými pravomocemi státních pracovníků dává najevo, že násilí jako takové tvrdě odmítá a bude jej postihovat. Příkladem je zákon na ochranu před domácím násilím, platný od roku 2007, který přinesl jasné definování, co domácí násilí je.

Je nutné si uvědomit, že domácí násilí není jen záležitostí agresora a oběti, ale také především dětí a dalších osob, které žijí ve společné domácnosti a jsou často svědky tohoto trestného činu. Odborníci zabývající se problematikou domácího násilí se poslední dobou snaží upozornit na možné následky, které u dětí mohou vlivem prožitého traumatu nastat.

Ke zvolení tématu bakalářské práce „Děti jako svědci domácího násilí ve světle výzkumu“ mě dovedla osobní zkušenost s činností občanského sdružení Respondeo, toho času Občanské poradny Nymburk. Jednou z poskytovaných služeb této organizace je i Intervenční centrum, kde jsem vykonávala praxi. Díky ochotě pracovníků mi bylo umožněno účastnit se organizačního školení o problematice domácího násilí a s poskytnutými souhlasy klientek i náslechů při konzultacích.

Vzpomínám si na první intervenci, na kterou se dostavila matka se svým pětiletým synem. Ačkoli jsme ženě nabídli možnost svěřit syna po dobu konzultace do péče sociální pracovníce ve vedlejší místnosti, ona to odmítla s tím, že jej chce mít u sebe. Přestože bylo zajímavé být posluchačem jejího příběhu, nemohlo uniknout mé pozornosti chování chlapečka, který působil velmi neklidně, neustále na maminku útočil, až jeho jednání vykazovalo prvky agresivity. Klientka tomu ale vůbec nevěnovala pozornost ani na syna nijak nereagovala a dále pokračovala ve svém vyprávění.

I když se v tomto případě jednalo o těžké domácí násilí a došlo i k vykázní manžela z domácnosti, žena odmítala partnera opustit a omlouvala jeho jednání jeho slabostí pro alkohol. Doufala, že pokud přestane s pitím, bude rodina opět fungovat jako na počátku vztahu. Zároveň přiznala, že si život bez svého muže neumí představit a že udělá cokoli, aby mohli zůstat spolu.

Klientka následně začala hovořit i o své dvanáctileté dceři. Popisovala, jak ji požádala, aby jí fotoaparátem zdokumentovala zranění v podobě hematomů na různých částech těla. Mnohem

závažnější byla ale informace, kdy matka uvedla, že při jedné hádce dcera vzala do ruky nůž. Ten si poté přiložila ke krku s tím, že pokud se rodiče okamžitě nepřestanou hádat, vezme si život.

Musím přiznat, že mnou tento příběh hodně otřásl a v tu chvíli jsem si uvědomila, že násilí mezi partnery není ničující jen pro dospělé oběti, ale především pro jejich děti, které jsou svědky dění. Ještě dlouho poté mne doprovázela myšlenka, jak je možné, aby takto mladá dívka pomýšlela na sebevraždu.

Jedním z dalších následeků byla konzultace ženy a její čtyřleté dcery. Aby dítě nevnívalo obsah rozhovoru, vzali jsme je do jiné místnosti vybavené hračkami. Dívka ale nejevila zájem o hraní a neustále volala maminku. Její naříkání se stále stupňovalo, až přerostlo v ustavičný křik a pláč a pokus o útěk z místnosti. Klientka vypověděla, že dcera je na ní hodně citově závislá a jakmile se ocitne někde bez její přítomnosti, okamžitě pláče a prosí, že chce k matce. Sdělila také, že ani u prarodičů dcera nevydrží a stejně tak v mateřské školce ji ponechávat nemůže. Z prvotních konzultací s dětským psychologem vyplývalo, že vše naznačuje na přímou souvislost chování dítěte se situací v rodině, kdy dcera bývala často přítomna hádkám mezi rodiči.

Tyto dvě smutné kasuistiky mě vedly k zamyšlení, jak dalece může mít zkušenost s násilím mezi partnery ničující dopad na psychiku a vývoj dítěte-svědka. Vzhledem k tomu, že o dětech jako svědcích domácího násilí se běžně tolik neinformovalo, rozhodla jsem se věnovat tomuto tématu svoji bakalářskou práci. Mým cílem bylo shromáždit dostupné informace a poznatky odborníků a následně je sumarizovat a vyhodnotit. Chtěla jsem tak předat dalším zájemcům o tuto problematiku ucelený přehled možných následků, které se mohou objevit nejen ve vývoji dítěte, ale i následně v dospělosti.

2. METODOLOGIE

Práce je obsáhlou rešerší dostupných domácích i zahraničních zdrojů k tématu dětí jako svědků domácího násilí. Jak definuje Klimeš (1998), rešerše zahrnuje pátrání a získávání informací a jejich ověřování.

Prvním krokem v přípravě psaní mé práce bylo oslovení organizací a institucí zabývajících se problematikou domácího násilí anebo těch, které se zaměřují na práci s ohroženými dětmi. Záměrem bylo získat výstupní data výzkumů a statistik, které vypovídají o dětech jako svědcích násilných projevů v rodině a případných následcích této zkušenosti. V České republice jsem se obrátila na šestnáct organizací, mj. OSPOD, Koordona, Rosa, Acorus, Dítě v krizi, Bílý kruh bezpečí, Dům tří přání, Fond ohrožených dětí, MVČR, MPSV aj. Informace o výzkumech jsem se snažila získat i kontaktováním např. Sociologického ústavu ČR a Psychologického ústavu ČR.

V České republice se mi však nedostalo žádaných konkrétních informací. Některé organizace ani přes opakované pokusy o kontakt opětovně vůbec nereagovaly, další mi sdělily, že žádný podobný výzkum, který by byl cílený na dětskou populaci zažívající agresi mezi rodiči, není k dispozici. OSPOD Středočeského kraje mne informoval, že evidují pouze počet případů domácího násilí, kde jsou děti přítomny. Sociologický ústav ČR vyjádřil dokonce pochybnost, zda takovýto výzkum byl u nás v republice někdy proveden a jeho pracovníci mne odkázali na odborníky v psychologické oblasti. Pracovníci Psychologického ústavu ČR mi následně potvrdili podobný závěr, totiž že si nejsou vědomi, že by byl proveden výzkum mířený primárně na děti z rodin, kde se odehrává domácí násilí, a který by se věnoval cíleně vlivu tohoto traumatického zážitku na jejich vývoj.

Byla jsem překvapená zjištěním, že v naší zemi nejsou k dispozici konkrétnější studie, které by mohly ukázat, v jakém rozsahu může mladého jedince poškodit vyrůstání v domácnosti, kde dochází k fyzickým nebo psychickým útokům mezi dospělými. Následně jsem rozeslala žádosti na stejně zaměřené organizace v zahraničí, mj. WHO, Save the children, Skills for Care, NCCEV, HSCADV, Unicef, Vawnet a mnoho dalších. Zahraniční odborníci mi již poskytli užitečné informace a odkazy na různé publikace a odborné články. Některé organizace mi poskytly vlastní metodické příručky, které pro mě byly velkým přínosem v náhledu na to, v jaké šíři může být takové dítě zasaženo.

Základní materiál pro práci s provedenými studii jsem získala od světově uznávaného odborníka na danou problematiku profesora Jeffreyho L. Edlesona. Z těchto dokumentů jsem

primárně vycházela. Dále jsem použila několik dalších výzkumů zmiňovaných v odborných člancích a literatuře. Pro zmapování důsledků domácího násilí na zdravotní stav zúčastněných, resp. z toho plynoucí možné potíže jsem vycházela z poznatků psycholožky Barbory Jakobsen.

Tyto materiály jsem následně rozdělila do tří skupin dle oblastí, ve kterých může být dítě zasaženo vlivem prožité traumatické události a k nim se snažila získat další podklady a data. Jako další zdroj informací jsem využila univerzitní i místní knihovnu, především pak její elektronické databáze, kde leželo těžiště rešeršní práce v dostupných výzkumech. Jádro rešerše nakonec tvořilo šedesát tři odborných článků, především cizojazyčných. Dále třináct publikací a webové stránky třiceti domácích i zahraničních organizací zaměřených na domácí násilí, pediatrii a zdraví.

2.1 VYSVĚTLENÍ NĚKTERÝCH POJMŮ

K problematice domácího násilí se váže řada pojmů. Pro potřeby této práce nemá smysl definovat všechny. Proto v následující kapitole krátce definuji alespoň ty nejčastěji zmiňované s ohledem na jejich využití v textu práce. Jedná se o pojmy: emocionální deprivace, kognitivně-behaviorální terapie, naučená bezmocnost, posttraumatická stresová porucha, sekundární viktimizace, stres, syndrom CAN, teorie sociálního učení, transgenerační přenos a trauma. Ačkoli věřím, že se jedná o poměrně známé termíny, uvádím ke každému z nich doplňující informace pro lepší porozumění textu.

2.1.1 Emocionální (citová) deprivace

Citová deprivace vzniká tehdy, když se dítěti nedostává spolehlivého a jistého vztahu s matkou, popř. jinou osobou. Potřeba jistoty a bezpečí je základem pro další rozvoj dětské osobnosti a jejího vztahu k sobě samé i k okolnímu světu. (Vágnerová, 2012)

2.1.2 Kognitivně-behaviorální terapie

Tento způsob terapie se často uplatňuje při práci s ohroženými dětmi. Jedná se o psychoterapeutické postupy, kdy terapeut pozoruje způsob chování klienta v určitých situacích a učí ho změně přístupu. (Matoušek, 2008)

2.1.3 Naučená bezmocnost

Postupně vznikající stav, který se vyznačuje sníženou schopností mít kontrolu nad svým životem. Oběť domácího násilí se stává ke své situaci pasivní, pesimisticky nahlíží na svoji budoucnost, až zcela rezignuje. (Bednářová, 2009)

2.1.4 Posttraumatická stresová porucha

Je opožděnou reakcí na prodělaný stres či traumatickou událost, jakou je např. živelná katastrofa, válečné konflikty, fyzické násilí mezi lidmi, strach o své zdraví či o život blízké osoby. Příznaky této poruchy se projevují opakujícími se vzpomínkami na zážitek, děsivými sny, halucinacemi, špatným nebo labilním psychickým rozpoložením a tělesnými reakcemi. (Bednářová 2009) U dětí se některé příznaky této poruchy liší. Může dojít k poruchám chování, kdy začnou být podrážděné a agresivní nebo mohou začít být závislé na společnosti dospělých a obávají se i krátkého odloučení. Dítě se také může opakovaně vracet k traumatické události. Jestliže bylo bité, může tyto vzpomínky promítat do hraní si s hračkami, kterým nadává a tluče je. Po silném traumatu může docházet k regresi, kdy se dítě navrací vývojově o několik stádií zpět a může se objevit i myšlenka na smrt, kdy se mladý jedinec domnívá, že se nedožije dospělosti. (Porterfieldová, 1997)

2.1.5 Sekundární viktimizace

Tento pojem je znám již přes padesát let a jedná se o druhotné zraňování oběti, ke kterému dochází např. v kontaktu s orgány trestně činnými anebo zveřejněním citlivých údajů prostřednictvím médií. U oběti se objevuje trojice pocitů nazývaná sekundární rány, které mohou zraňovat více, než rány prvotní. Jedná se o pocit nespravedlnosti, pocit nedůstojnosti a pocit izolace. (Čírtková, 2007)

2.1.6 Stres

Z biologického hlediska se stres vyznačuje fyziologickou reakcí organismu na různé zátěže, z psychologického je chápán jako nadměrné zatížení či ohrožení. Ačkoli stres může v některých případech působit pozitivně, kdy dochází k aktivizaci organismu, většinou je vnímám negativně.

Jedinec, který se dostane do stresové situace, prochází procesem ve třech fázích. V té první dochází automaticky k aktivaci obranných fyziologických a psychických reakcí, jakými jsou např. zrychlená činnost srdce a aktivace některých hormonů, dále dochází ke změně prožívání a způsobu uvažování. Druhá fáze se vyznačuje hledáním účelných strategií a velmi záleží na tom, zda má jedinec situaci stále pod kontrolou. Pokud ne, přichází závěrečná fáze, ve které se začínají rozvíjet stresem podmíněné poruchy. (Vágnerová, 2012)

2.1.7 Syndrom týraného dítěte (CAN)

Syndrom CAN (Child Abuse and Neglect) znamená syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Vždy se jedná o úmyslné jednání pečujících osob, které má ohrožující vliv na život a vývoj dítěte. Týráním se rozumí jakákoli forma fyzického ubližování vedoucí ke zraněním. Zanedbáváním je rozuměno neposkytnutí životních potřeb v dostatečné míře, jako je např. hygiena, potrava nebo vystavování stresovým situacím. Do kategorie zneužívání patří jakékoli sexuální obtěžování a využívání dítěte. Může se jednat o kontaktní sexuální chování v podobě dotýkání, mazlení nebo je mladý jedinec cílem obscénních návrhů. Může být i využíván k focení dětské pornografie aj. (Čírtková, 2007) Zanedbávané dítě může trpět i citovou újmou, kdy nedochází ke správné interakci matky a dítěte a není tak naplňována jeho emocionální potřeba, která je důležitá pro další rozvoj jeho osobnosti. (Vágnerová, 2012)

2.1.8 Teorie sociálního učení

Je učením zaměřeným na pozornost, paměť i motivaci, které se děje na základě pozorování a modelování chování, postojů a emocionálních reakcí druhých osob. (Hartl; Hartlová, 2009)

2.1.9 Transgenerační přenos

Je styl chování, které si jedinec přenáší od svých rodičů. Pro dívky vyrůstající v rodině, kde se odehrává násilí, je časté ztotožnění s rolí oběti. Pro chlapce pak s agresivní osobou. V některých případech může dojít k identifikaci dívky s násilným otcem a syna s týranou matkou. (Bednářová, 2009)

2.1.10 Trauma

Náhle vzniklá situace, která vede k potížím v emoční oblasti. Způsobuje úzkost, ztrátu pocitu bezpečí a narůstání obavy o budoucnost. (Vágnerová, 2012) Po překonání traumatické události může docházet u některých jedinců k emoční otupělosti, zatímco u jiných se po nějaké době mohou objevit pocity úzkosti, zlosti, hanby, smutku anebo bezmocnosti. Trauma zasahuje i tělesnou stránku života, kdy dochází k problémům se spánkem nebo naopak se dostaví neustálá únava. Může dojít k zvýšení krevního tlaku, vzniku vředů či k bolesti svalů. Zasažena je i oblast mezilidských vztahů, kdy se člověk může stranit okolí, vč. vlastní rodiny a stává se nedůvěřivým. (Porterfieldová, 1997)

3. DOMÁCÍ NÁSILÍ

3.1 Definice domácího násilí

U nás a v zahraničí můžeme nalézt několik definic tohoto fenoménu. Spojení slov domácí násilí se využívá zejména v anglicky psané literatuře, kde je jím myšleno násilí mezi partnery. Termín násilí v rodině a domácnosti se ujal v německy mluvících zemích, kde již zahrnuje i násilí mezi dětmi a rodiči, popř. sourozenci. Podobné vymezení nalezneme ve východní Evropě pod termínem násilí v rodině. (Bednářová, 2009)

Mezi hlavní znaky domácího násilí patří to, že se odehrává mezi blízkými osobami, v soukromí a opakovaně. Incidentsy nabývají na intenzitě, kdy na počátku stojí většinou psychické násilí v podobě zesměšňování a urážení a postupem času může docházet až k těžkému ubližování na zdraví a někdy dokonce ke ztrátě života. Nejedná se tedy o jednorázovou událost, ale o dlouhodobý proces, kde je jasně vymezená role násilné osoby a oběti. (Čírtková; Vitoušová, 2007)

„Domácí násilí lze definovat jako zneužití postavení a moci, kterou pachatel v rodině má. Projevuje se nepřiměřenými požadavky, vynucováním podřízenosti oběti a kontroly nad jejím životem. Toho je dosahováno násilím, event. vyhrožováním a využíváním strachu z další újmy.“
(Vágnerová, 2004:633)

Jak dále uvádí Vágnerová (2004), konflikty v domácnosti existují od nepaměti a po dlouhou dobu se tento jev nesetkával s pozorností, neboť ženy byly v podřadné pozici vůči mužům, kteří tak měli právo chovat se k partnerce dle svého uvážení.

3.2 CHARAKTERISTIKY A TYPOLOGIE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Domácí násilí rozdělujeme na fyzické, psychické sexuální a ekonomické. Některé zdroje uvádějí navíc ještě násilí emocionální a sociální (srov.: jiní jej klasifikují jako součást násilí psychického). Ve většině případů se prolíná více podob. Agresor se vždy snaží uplatnit svoji moc a k tomu využívá všech prostředků.

3.2.1 Fyzické násilí

Tento druh násilného chování zahrnuje ublížení na zdraví, jako je zranění způsobené udeřením pěstí, či nějakým předmětem. Dále facky, ohrožování různými zbraněmi nebo popálení částí těla. Do této kategorie patří i odpírání spánku či zamezení poskytnutí lékařské pomoci v případě nutnosti. (Magwa, 2013)

Konflikty zpočátku mohou začínat verbálně, ale časem agrese přerůstá v útoky fyzické. K těm nedochází ihned pravidelně, většinou je mezi nimi delší časová prodleva. Po napadení pachatel přechází do fáze omlouvání a svými sliby se snaží oběť přesvědčit, že nic podobného se již opakovat nebude. Napadená osoba v mnoha případech uvěří jeho slovům a na určitou dobu se vztah stabilizuje. V případě dalšího konfliktu již ale dochází k útokům s větší razancí a frekvencí. Postupně tak mizí fáze prolínání období klidu a sblížování a následných konfliktů, až agresor již neomlouvá své útoky a chová se kontinuálně násilně. (Vágnerová, 2012)

3.2.2 Psychické násilí

Psychického násilí se dopouští pachatel v situaci, kdy podniká kroky za účelem dosažení izolace oběti od okolního světa. Běžným jevem je přehnaná žárlivost, která vede k neustálé kontrole druhé osoby a omezování její svobody. Agresivní osoba často verbálně napadá a ponižuje oběť nebo naopak s ní odmítá hovořit. (Magwa, 2013) Jako další příklady psychického násilí uvádí Bednářová obviňování, vyhrožování, ničení vlastnictví oběti a různé zakazování. (Bednářová, 2009)

Psychiatrička Hirigoyen ve své knize (1998) věnované této formě násilí sděluje, že pro agresora je důležité mít pocit neomezené moci. Proto uchovává oběť v závislostním vztahu, destabilizuje ji a nutí k pochybnostem nejen o sobě, ale i o druhých lidech.

Psychického týrání dítěte se dopouštějí rodiče v ten moment, kdy dochází k častým hádkám a konfliktům v jeho přítomnosti. Jak uvádí doktorka Procházková, ve chvíli, kdy jedinec zažívá časté pocity strachu o sebe či bezpečnost blízké osoby, mluvíme již o psychickém týrání.¹

K této formě násilí u dětí dochází i v případě nereálného očekávání výkonu ze strany rodičů nebo pečujících osob. Děti se tak ocitají pod tlakem, že musí něčeho dosáhnout, avšak např. vzhledem

¹ Zdroj: SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [cit. 15.02.2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

k jejich věku či jiným okolnostem to není možné. Nejzávažnější je však pro nejmenší stav emocionální deprivace, kdy se jim nedostává psychického bezpečí, zahrnující nejen fyzickou, ale i citovou blízkost, stejně tak když dospělá osoba neopětuje jejich city. (Wasik, 2004)

3.2.3 Emocionální násilí

Některé organizace věnující se v praxi problematice domácího násilí uvádějí, že v emocionálním násilí agresor využívá síly nad svou obětí prostřednictvím citové vazby k jiným osobám či zvířatům. Pod pohrůzkou jejich likvidace, ublížení či zničení věcí, které jsou pro týranou osobu důležité, dosahuje svých cílů.²

Jak uvádí Bednářová (2009), do této kategorie někteří odborníci řadí např. neustálé srovnávání oběti s okolím, aby tím agresoři docílili snížení sebevědomí oběti, nebo použití výhrůžky odebráním dětí.

Jestliže agresivní osoba vyhrožuje ublížením či dokonce zabitím domácího zvířete, netrpí tím pouze oběť, ale může to mít traumatický dopad především na děti. Ty často chovají silnou citovou vazbu k domácím mazlíčkům, které jim svým způsobem pomáhají zvládat stresové situace v rodině. Čím větší pouto k nim mají, tím větší je pravděpodobnost, že se do incidentu sami zapojí a zvyšují tím riziko vlastního zranění. (McDonald; Collins; Nicotera; Hageman; Axcione; Williams; Graham-Bermann, 2015)

3.2.4 Sociální násilí

Násilná osoba se kromě fyzických útoků a psychického týrání často snaží o sociální izolaci své oběti, kdy jí zakazuje kontakt s blízkými osobami a někdy též s rodinou. Tím, že ohrožená osoba je vystavena pouze manipulátorovi, který ji přesvědčuje o její méněcennosti, dochází u ní k přistoupení na jeho názor o své neschopnosti a nepodnikne ani snahu svoji situaci řešit. (Vágnerová, 2012)

² Více viz například: <http://www.koordona.cz/cz/domaci-nasili/druhy-domaciho-nasili.html> [online].

3.2.5 Sexuální násilí

Tento pojem zahrnuje nejen donucení k samotnému sexuálnímu aktu a různých praktik s tím spojených, ale i např. přinucení k pohlavnímu styku s jinými osobami či jeho praktikování na veřejnosti. (Magwa, 2013) Čírtková (2007) dodává, že k trestnému činu dochází i v případě, kdy pachatel využije bezbrannosti oběti za účelem uskutečnění pohlavního styku. Příkladem může být požití alkoholu či jiných omamných látek ohroženou osobou a není podstatné, zda k intoxikaci došlo dobrovolně nebo pod tlakem. Ve vnímání lidí navíc stále převládá mylná představa, že tohoto násilí se dopouští převážně cizí osoba. Zároveň je převážná část respondentů přesvědčena o tom, že žena toto chování vyprovokovala.³

3.2.6 Ekonomické násilí

Za ekonomické násilí je považována situace, kdy jedna osoba žijící ve společné domácnosti utrácí veškeré společné peníze nebo přiděluje striktní finanční částky dle svého uvážení a nutí oběť k nekompromisní podmíněnosti a prosbám o finance na vlastní potřeby (nebo na potřeby rodiny, které sama zajišťuje). Také sem řadíme situace, kdy je jedinci záměrně bráněno v získání zaměstnání. (Magwa, 2013)

³ Viz např. výzkum Problematika násilí na ženách optikou české populace (srpen 2015) dostupný z <http://persefona.cz/source/pdf/amnesty-international-fin.pdf> [online].

4. VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ

4.1 VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ V ČESKÉ REPUBLICCE

Jak již bylo zmíněno, násilí v domácnosti se vyskytovalo odjakživa. Po dlouhou dobu však byla tato problematika přehlížena a všeobecně se mělo za to, že je to problém soukromý a aktéři by si ho měli vyřešit sami. (Vágnerová, 2012)

Přehled o výskytu tohoto fenoménu nám předkládá několik průzkumů, stejně tak i statistiky z intervenčních center a organizací, které se touto problematikou zabývají. V roce 2002 se v rámci mezinárodního projektu uskutečnil výzkum Sociologického ústavu AV ČR ve spolupráci s Filosofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze na téma násilí na ženách. Z České republiky se ho účastnilo celkem 1980 žen starších osmnácti let, které měly zodpovědět dotazy na jejich osobní zkušenost s tímto trestným činem. Z odpovědí vyplynulo, že s násilím ve vztahu se setkalo 37,7% dotazovaných. (Bednářová, 2009)

Podobný výzkum provedla i agentura STEM v roce 2006 u 1390 respondentů, kdy 14% z nich potvrdilo osobní zkušenost s násilím.⁴

Dle organizace proFem, která uskutečnila praktickou studii v české populaci v roce 2012 na vzorku 3000 žen, se setkalo s nějakou formou domácího násilí dokonce 40% dotazovaných.⁵

Jiný výzkum Agentury EU pro základní práva z roku 2013 uvádí, že v České republice zažilo fyzické nebo sexuální násilí 32% žen, nebezpečné pronásledování (stalking) 9% žen, sexuální zneužívání 12% žen a znásilnění 5% žen.⁶

Neméně zajímavý je i přehled o počtu vykázaných osob dle dat intervenčních center. Za rok 2015 došlo celkem k 1306 vykázáním a od doby vzniku intervenčních center (01.01.2007) do konce roku 2015 dohromady k 10 261 vykázáním.⁷

Vezmeme-li v úvahu, že toto číslo zahrnuje pouze ty případy, u kterých zasahovala Policie ČR, uvědomíme si, že výskyt domácího násilí je v naší republice nemalý. Z toho důvodu vláda ČR schválila Akční plán prevence domácího a genderově podmíněného násilí na léta 2015-2018.⁸

⁴ Více na <http://www.domacinasili.cz/statistiky/shrnuti-zakladnich-vysledku-cervenec-2006/> [online].

⁵ Viz <http://www.profem.cz/clanek.aspx?a=84> [online].

⁶ Viz <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015--2018-126943/> [online].

⁷ Podrobněji viz též <http://www.domacinasili.cz/statistiky/> [online].

⁸ Dále viz též <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-akcni-plan-prevence-domaciho-a-genderove-podmineneho-nasili-na-leta-2015--2018-126943/> [online].

4.2 VÝSKYT DOMÁCÍHO NÁSILÍ VE SVĚTĚ

Termínem „domestic violence“ neboli doslovně přeloženo domácí násilí, je rozuměn v zahraničí stejně jako u nás takový způsob chování, který zahrnuje fyzické, sexuální, psychické a ekonomické nátlaky mezi partnery. (Fantuzzo; Mohr, 1999)

Definice domácího násilí dle American Psychological Associations zní: fyzické, vizuální, verbální nebo sexuální jednání, které žena nebo dívka prožívá jako hrozbu, vniknutí či napadení jinou osobou, mající za následek její zranění či ponížení anebo zbavení její schopnosti mít situaci pod kontrolou (intimní či jinou). („*Physical, visual, verbal, or sexual acts that are experienced by a woman or a girl as threat, invasion, or assault and have the effect of hurting her or degrading her and/or taking away her ability to control contact (intimate or otherwise) with another individual*“). (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Jak uvádí Gelles (1980), o domácím násilí jako společenském problému se začalo veřejně více diskutovat v sedmdesátých letech minulého století. Jedna z prvních významných publikací, zaměřených na týrané ženy, byla napsána Del Martinem a vyšla roku 1976. Přestože v šedesátých letech již byly provedeny nějaké průzkumy na tuto problematiku, bylo na ni pohlíženo jako na něco ojedinělého, co se odehrává převážně u lidí s duševním onemocněním či u těch ohrožených chudobou. Statistiky navíc z těchto let nejsou věrohodné, neboť údaje se od sebe velmi lišily, např. počet týraných dětí byl uváděn mezi tisícem až desetitisícem. Počínaje sedmdesátými lety se pozornost odborníků mnohem více soustředila na zjištění faktorů, které domácí násilí mohou způsobovat. Shodnými výsledky dospěli k závěru, že dítě, které zažilo násilí v rodině, ať na něm přímo či jen jako svědek, bude s mnohem větší pravděpodobností v dospělosti také ubližovat svému partnerovi. Dalším zjištěním bylo, že násilí se spíše objevuje u rodin s nízkými příjmy a že tyto rodiny jsou ohrožené vyšší hladinou stresu. Jako spouštěč násilí byla často zmiňována ztráta zaměstnání a problémy s alkoholem.⁹ (tamtéž) Na společný výskyt vážného duševního onemocnění a zneužívání návykových látek u osob dopouštějící se domácího násilí poukazují i další autoři. (Edleson, 2012; Kohl; Edleson; English; Barth, 2005)

V devadesátých letech minulého století byl americkým Ministerstvem spravedlnosti proveden výzkum, který ukázal, že ženy jsou v porovnání s muži desetkrát častěji oběťmi násilí. V roce 1997 byl realizován výzkum v Nizozemsku, který překvapivě ukázal vysoké procento v počtu mužů, kteří se cítili jako oběť fyzického násilí, a to 35%. Počet žen byl jen o jedno procento

⁹ Viz například <http://www.developmentalscience.com/blog/2014/04/30/what-happens-to-children-when-parents-fight> [online].

nižší. Vysoké procento bylo zaznamenáno i v případě psychického násilí, kdy muži jako oběti dosahovali 26% a ženy 30%. Sexuální násilí bylo páčáno na 16% mužského pohlaví a 30% ženského. Průzkumem ve Velké Británii z roku 1999 se zjistilo, že zkušenost s domácím násilím potvrzuje 26% žen a 17,3% mužů. (Bednářová, 2009)

Světová organizace WHO informuje, že jedna třetina žen po celém světě přiznala zkušenost s některou formou násilí a 38% vražd je spáchaných partnerem oběti.¹⁰

Např. jen ve Švédsku za rok 2012 bylo dle průzkumu 6.8% obětí domácího násilí a dle výpovědí respondentů se v problematických domácnostech nacházelo 150 000 dětí.¹¹

¹⁰ Dále viz <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs239/en/> [online].

¹¹ Country report Sweden: Responding to Child to Parent Violence: European Perspectives. RESPONDING TO CHILD TO PARENT VIOLENCE: A PAN EUROPEAN PROJECT [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.rcpv.eu/66-rcpv-sweden-country-report/file>

5. OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Protože je práce zaměřená výhradně na děti, jako svědky domácího násilí, podám níže jen obecnější informace k jednotlivým obětem tohoto trestného činu.

5.1 MUŽI

Když se hovoří o domácím násilí, téměř každý si vybaví v první řadě muže jako násilníka. Skutečnost, že by i on mohl být obětí fyzického útoku, může vyvolat v některých údiv či úsměv. A tak pokud dochází v domácnosti k napadání ze strany partnerky, muži o tom většinou mlčí. To má za následek fakt, že se o tomto dění stále moc nehovoří. To např. zmiňuje Steinmetz (1978), která se ve své práci zamýšlí nad tím, že ačkoli domácí násilí na ženách je již všeobecně známé téma, které se veřejně řeší, tak násilí na mužích zůstává poněkud nepovšimnuté či neznámé. S trochou nadsázky uvádí jako příklad i nespočet vtipů směřovaných právě na adresu mužů, ať již v situacích vyhroceného konfliktu s tchyní či zesměšňování kvůli své neschopnosti. Tento fakt může i podpořit studie komiksů, vycházejících v New York City v roce 1950, která odhalila, že v 63% všech konfliktů to byli právě muži, kdo byli obětí a v 73 % byly ženy dokonce více agresivní. To dokládá i další studie komiksů, které vyšly roku 1943, 1953 a 1958, ve kterých bylo téma násilných vztahů v 41%. Manželka zde byla vykreslena do větší a dominantnější podoby než její vzhledem nemužný manžel. (tamtéž) Z toho vyplývá, že domácí násilí na mužích není neznámé téma, ale je bráno bohužel s humorem a ironií.

Pokud se podíváme na českou statistiku, můžeme čerpat především z praxe intervenčních center, které podobné statistiky vedou. Např. organizace Acorus uvádí, že mužské pohlaví je cílem domácího násilí zhruba ve 2-5% případech.¹²

Otázkou, jak velká část mužské populace je opravdu obětí domácího násilí, se zabývá i docentka Čírtková, která upozorňuje, že v současné literatuře nalezneme odlišnosti ve vyjádření podílu obou pohlaví na partnerském násilí. I ona, stejně jako předchozí autorka upozorňuje na to, že ačkoli násilí páchané na ženách se etablovalo jako vážný sociální problém, násilí páchané na mužích nezískalo vysokou pozornost a je potřeba více výzkumů k posouzení skutečných výsledků. Dále zde upozorňuje na velký problém tzv. dvojí latence, kdy zločin zůstává utajen

¹² Více na <http://www.acorus.cz/cz/domaci-nasili/info-o-domacim-nasili.html> [online].

před orgány trestního řízení, ale i výzkumníky. Tento fakt vychází ze zjištění, že muži mají strach např. ze sekundární viktimizace, bojí se, jak informaci přijme okolí. Někteří se ani necítí být v roli oběti a ani nespátřují partnerčino chování jako trestný čin. V neposlední řadě zde převládá velká role studu přiznat, že muž, který je geneticky silnější, je bit slabším pohlavím.¹³

5.2 ŽENY

S domácím násilím mají většinou zkušenost ženy, kterým se nedostalo přijetí od nejbližších a které samy sebe vlivem nízkého sebevědomí vnímají jako neatraktivní. Kvůli tomu než aby si samy volily partnery, čekají, až si jich nějaký muž všimne a projeví náklonnost. (Bednářová, 2009)

Pravděpodobnost, že se v partnerském svazku objeví týrání je větší u domácností s menšími příjmy, u osob mladšího věku, nižšího vzdělání a s problémy s alkoholem. (Kitzmann; Gaylord; Holt; Kenny, 2003)

Již od útlého věku jsou dívky vychovávány k tomu, aby později poskytovaly péči nejen dětem, ale i mužům. Ti jsou považováni za hlavu rodiny, a to nejen proto, že jsou biologicky silnější a odolnější, ale i proto, že většinou zabezpečují domácnost ekonomicky. V případě, kdy do svazku vstupují lidé, kteří jsou nevyzrálí, může nastat situace, kdy partnerský konflikt bude řešen agresivním způsobem. Vzhledem k tělesné konstituci to je většinou muž, kdo využije fyzické síly, aby docílil svého. Jak upozorňuje Vágnerová, ať je jakkoli oběť týraná, je častým úkazem, že i přesto se u ní objevuje silná citová vazba k pachateli. Tato skutečnost je pro okolí nepochopitelná a tím roste všeobecná představa, že ženě se takový vztah zamlouvá. (Vágnerová, 2012)

Doktorka Voňková se pozastavuje nad tím, že některé ženy přistupují k násilí s vysokou mírou tolerance. V rámci dotazování se např. zjistilo, že přestože napadení ze strany partnera je pro ženy mnohem bolestnější zkušenost než od cizí osoby, tak ale většina respondentek nevnímá projev násilí ve vztahu nikterak vážně. (Voňková; Spoustová, 2008)

¹³ Viz také <http://www.domacinasili.cz/ohrozene-osoby/muzi-jako-obeti-domaciho-nasili/> [online].

5.3 DĚTI

Problematika násilí na dětech je v současném diskurzu hodně tematizována a mnohé země se snaží svými opatřeními tento patologický společenský jev zmírnit. Dříve tomu ale tak nebylo.

Vágnerová uvádí, že týrání dítěte se objevovalo již dávno a že např. v období antiky bylo společností přijatelné, když otec své dítě usmrtil nebo jej prodal do otroctví. Děti svá práva neměly ani ve středověku a ještě dlouho poté byla výchova vedena formou těžkých tělesných trestů, které dnes již považujeme za týrání. (Vágnerová, 2012)

Jak zmiňuje Wasik, až v 19. století se začala společnost zajímat o tento problém a teprve ve 40. letech 20. století vycházejí první publikace zaměřené na násilí na dětech. Dnes již známý termín „Syndrom týraného dítěte“ vznikl v roce 1953 a jeho autorem byl Silvermann. (2004)

Dle světové organizace UNICEF domácímu násilí je vystaveno 133 až 275 miliónů dětí po celém světě. Tento počet zahrnuje domácnosti, ve kterých je dítě svědkem násilí mezi partnery a v mnoha případech dochází i k přímému napadení těch nejmenších.¹⁴

Týrání dětí se objevuje po celém světě napříč různými kulturami, rasami, nezávisle na stupni vzdělání a výši příjmu. (Chan, 2011)

Dítě nemusí trpět pouze fyzicky, ale i psychicky. Přítomno je často i zneužívání a zanedbávání. Jedná se tak o syndrom CAN, neboli syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Jak uvádí Vágnerová, není možné uvést přesný počet dětí, které jsou tímto postiženy, ale „větší nadpolovina“ týraných dětí je mladších šesti let. (Vágnerová, 2012)

V roce 1975 byl proveden výzkum u 2143 amerických rodin. Ten odhalil, že muži, kteří byli nejfrekventovaněji zaznamenáni kvůli násilnostem na partnerce, se více dopouštěli fyzického týrání na dětech. Skutečnost, že agresivita páchaná na ženách zvyšuje pravděpodobnost směřování násilí i na děti, ukázala další studie z roku 2001. (Mbilinyi; Edleson; Hagemester; Beeman, 2007)

To potvrzuje i Fantuzzo, který zmiňuje vyhodnocení z roku 1998. To ukázalo, že mezi dětmi, které jsou přítomny násilí mezi partnery je mezi 45% a 70% těch, které jsou samy týrány a zároveň zde roste i vyšší pravděpodobnost sexuálního zneužívání. (Fantuzzo; Mohr, 1999)

¹⁴ Viz <http://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf> [online].

Děti, které jsou svědky domácího násilí mohou být samy napadány a dokonce může dojít i k sexuálnímu zneužívání. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Øverlien, 2010; Hazen; Connelly; Edleson; Kelleher; Landverk; Coben; Barth; McGeehan; Rolls; Nuszkowski, 2007)

Øverlien ve své práci (2010) zmiňuje to, že děti bývají zraňovány svými otci za účelem ublížit matce. Děti v těchto případech slouží jako prostředek k týrání partnerky a nikoli jako cíl mířené agrese.

Mnoho odborníků provádělo studie u dětí, které byly i přímo fyzicky napadány a těmi, co byly pouze svědky incidentů mezi rodiči. Jedním z výsledků bylo, že jedinci, kteří zažívali týrání osobně, vykazovali více negativních dopadů oproti těm, na kterých fyzické násilí vykonáváno nebylo. (Sternberg; Baradaran; Abbott; Lamb; Guterman, 2006)

Stejný výsledek zmiňuje Chan (2011), který prováděl studii u 1094 dětí ve věku 12 - 17 let v Hong Kongu. Chan rovněž vypovídá, že u dětí, které byly fyzicky trestány a zároveň byly svědky násilí mezi rodiči, docházelo k horším problémům v chování a velmi to narušilo jejich zdravý vývoj.

Výzkumníci se také zaměřili na odhalení možných rozdílů, zda násilí páchané biologickým otcem způsobuje horší následky než otcem nevlastním, adoptivním. Ačkoli nebyla prokázána odlišnost ve výsledcích, bylo zjištěno, že děti mají větší strach z nevlastních otců. (Israel; Stover, 2009)

Co se týče postojů některých zemí k týrání dítěte, uvádím pro zajímavost Švédsko, které je velmi přísné, pokud se jedná o zneužívání či týrání dítěte. Zákon stanovuje, že je naprosto nepřijatelné použít násilí vůči dítěti. Jestliže se agresivního chování dopouští rodič, může být za takové jednání uvězněn a dítě bude předáno do pěstounské péče. Pokud násilí vůči dítěti použije např. učitel, může být propuštěn ze zaměstnání. Ve Švédsku nejen že je po mnoho let stanoven zákon na ochranu dítěte a přidávají se další normy a plány, jak zlepšit tuto oblast, ale zároveň zde i působí dětský ombudsman.¹⁵

¹⁵ Viz Country report Sweden: Responding to Child to Parent Violence: European Perspectives. RESPONDING TO CHILD TO PARENT VIOLENCE: A PAN EUROPEAN PROJECT [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.rcpv.eu/66-rcpv-sweden-country-report/file>

5. 4. SENIOŘI

Senioři jsou další velkou rizikovou skupinou, která je ohrožena výskytem domácího násilí. Jak uvádí světová organizace WHO, desetina seniorů po celém světě zažívá násilí každý měsíc. Avšak toto číslo nemusí zcela odpovídat realitě neboť ani zde se o všech případech nedozví veřejnost.¹⁶

V případě týrání starších lidí dochází většinou k zanedbávání péče, kdy nejsou uspokojovány základní biologické a psychosociální potřeby, dále se vyskytuje tělesné a psychické týrání. Násilná osoba vědomě způsobuje oběti fyzickou bolest nebo ji ponižuje, izoluje od okolního světa a jinak se k ní nevhodně chová. Rovněž se objevuje i ekonomické násilí, kdy senior je vykořisťován či donucen odevzdávat nepřiměřeně vysoké finanční částky. Pachatelé jsou většinou členové rodiny, ale násilí se mohou dopouštět i pečovatelé. (Čírtková, 2007)

¹⁶ Údaje dostupné na <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs357/en/> [online].

6. DOPAD DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA DĚTI

„Opakovaná zkušenost s ponižením matky, která ji manipuluje do role bezmocné oběti, ji zároveň symbolicky zbavuje kompetencí ochránce dětského bezpečí.“ (Čírtková, 2008: 644)

Dlouhou dobu byly děti jako svědci domácího násilí opomíjeny, a to i přesto, že tematika partnerského násilí již byla probírána několik desetiletí. První vědecké články zaměřené na děti z těchto problematických rodin se objevují až po roce 1980. (Fantuzzo; Mohr, 1999) První případová studie se objevuje v roce 1970. (Kitzmann; Gaylord; Holt; Kenny, 2003)

Mnoho rodičů se domnívá, že konflikt s partnerem se jejich potomků nedotýká. Často zaznívá, že děti byly lokálně mimo hlavní dění konfliktu (např. v jiné místnosti), tudíž nemohou mít přehled o tom, co se odehrávalo. Děti však slyší a vnímají výšku, dikci, tón i sílu hlasu, nemluvě o obsahu slov. Cítí napětí a všímají si následných fyzických zranění, které se objeví u napadeného rodiče.¹⁷

Na výskyt několika mylných názorů ohledně domácího násilí upozorňuje i klinická psychologka Jana Procházková. Ta např. uvádí, že častým postojem společnosti je to, že veškeré problémy by si měla rodina vyřešit sama a v soukromí. Dále potvrzuje již uvedený mýtus, kdy si dospělí naivně myslí, že jejich potomek je příliš nezralý, než aby ho případný jejich konflikt mohl nějakým způsobem zasáhnout. Pravdou ale je, že se v tomto případě jedná o psychické týrání dítěte a tento zážitek může způsobit až deformaci emocionálního vývoje, či může dokonce dojít k zastavení tělesného vyvinutí. (Procházková, 2014)¹⁸

Mladý jedinec je ale vždy touto událostí zasažen, ačkoli nemusí být přímým terčem útoků. Stává se tak nepřímou obětí trestného činu, kdy dochází k ohrožení mravního, citového a rozumového vývoje. (Ševčík; Špatenková, 2011) Symptomy prožitého traumatu se mohou objevovat u dětí i dlouho poté, co již nežijí v problematické rodině. (De La Vega; De La Osa; Ezpeleta; Granero; Doménech, 2011)

Až od roku 2010 jsou děti organizací WHO považovány za ohrožené osoby. (Kotková, 2014)

¹⁷ Srov.: Through Their Eyes: Domestic Violence and Its Impact on Children. IWCA. [online] [cit. 08.01.2016]. Dostupné z http://www.centennialcounseling.com/xm_client/client_documents/ywca_childrens_dv_book.pdf

¹⁸ Zdroj: SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [cit. 15.02.2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

Carlson byl jeden z prvních, kdo se pokusil odhadnout množství dětí na světě, které žijí v rodinách s výskytem domácího násilí. Uvedl počet těchto obětí na 3.3 milionů. Dalším často zmiňovaným byl Straus, který se opíral o průzkum v roce 1990, jehož výstupem bylo 10 milionů mladistvých, kteří jsou svědky konfliktů mezi rodiči. (Edleson, 1999)

Jedna z nedávných statistik uvádí, že na světě žije 275 milionů dětí, které jsou vystavovány násilí v rodině. (UNICEF, 2006) Jen v Americe se odhaduje počet dětí, které byly svědky fyzického napadení někoho z rodiny, na 10 až 17.8 milionů. (Israel; Stover, 2009)

Pro zajímavost uvádím statistiku provedenou v Austrálii v rámci průzkumu v roce 2005, kde se shledalo, že fyzickému konfliktu mezi partnery přihlíželo 59 % dětí. (Richards, 2011)

Přesný počet dětí v České republice, které jsou svědky domácího konfliktu, není potvrzen. K dispozici jsou jen statistiky intervenčních center. Jak uvádí Čírtková (2008), došlo za rok 2007 k 254 vykázaním ze společného obydlí. V těchto domácnostech bylo vedeno 255 dětí.

V české literatuře se nejčastěji setkáváme s uvedením dítěte jako „svědka domácího násilí“ V anglicky psané literatuře jsem našla i další možné termíny.

Jedním z termínů je pojem „skryté oběti“ („*hidden victims*“). Toto sousloví vychází z faktu, že mnoho rodičů netuší, jaký vliv tato zkušenost může mít na jejich děti. (Cohodes; Hagan; Narayan; Lieberman, 2016)

Dalším pojmenováním, se kterým se můžeme setkat, jsou „tiché, zapomenuté a neúmyslné oběti domácího násilí mezi dospělými“ („*silent, forgotten, and unintended victims of adult-to-adult domestic violence*“). (Edleson, 1999)

Zahraniční odborníci používají i jiná označení, např. „pozorovatelé“ („*observers*“). V poslední době se více zavedl pojem „vystavení násilí“ („*exposure to the violence*“), který lépe vystihuje možné způsoby, jak se dítě setkává se zkušeností domácího násilí uvnitř domova, ať už tím, že přímo vidí incident či jeho fyzické následky v podobě zranění nebo zaslechne křik v době konfliktu. (Fantuzzo; Mohr, 1999) Edleson navíc dodává, že vystavení násilí zahrnuje i účast dítěte v konfliktu. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Osofsky (2005) uvádí, že děti jsou zasaženy zkušeností s domácím násilím mezi rodiči stejně tak, jako kdyby zažily válku nebo přírodní pohromu. A ačkoli nemusí vždy rozumět tomu, čeho přesně jsou svědkem, budou si tento zážitek pamatovat.

Jak již bylo uvedeno, ochrana dětí se dočkala větší pozornosti až koncem 19. století, kdy vznikla Společnost ochrany dětí před krutým jednáním. Jak dále uvádí Wasik (2004), fyzické násilí je jen jednou ze stránek týrání, je však nejvíce prokazatelné. Nejčastěji se vyskytuje násilí psychické, které zahrnuje zastrasování, obviňování, a obzvlášť pro dítě nebezpečnou emocionální deprivaci. Jak autorka dále zmiňuje, situace, kdy je dítě ohroženo nepřímo, tzn. nachází se v rodině, kde je svědkem konfliktu, dotýká se ho tato zkušenost stejně, jako když je násilím přímo zasaženo.

To potvrzuje i první výzkum z roku 1994, provedený v Británii. Ten prokázal, že děti v rolích svědků domácího násilí jsou zasaženy stejně, jako dospělí. Výzkum mimo jiné ukázal, že děti si nesou dlouhodobé následky. (Conway, 2007)

Conwayová (tamtéž) a další odborníci (Bednářová, 2009; Buckley; Holt; Whelan, 2007; Vágnerová, 2012) také zmiňují dopad na vztah dítěte a rodiče, který bývá ambivalentní. Dítě může otce nadále milovat, ale přitom i cítit nenávist za jeho chování k matce. Vágnerová (2013) uvádí, že postoj k agresivnímu otci může být rezervovaný, vyvolávající strach.

Děti však nemusí cítit zlost pouze u agresivního rodiče, ale můžou cítit i vztek na druhého partnera, protože danou situaci neřeší (nedokáže řešit). Resp. v případě, kdy je přímo zasaženo násilím i dítě, je možné, že potomek bude cítit nenávist i k tomu rodiči, který jej není schopen ochránit. To vše má za následek zmatek v dětských pocitech, ale především ztrátu pocitu bezpečí v rodině. (Kotková, 2014)

Bylo prokázáno, že zkušenost s domácím násilím může mít na dítě dopady jak v oblasti sociální, emotivní, tak i v oblasti ovlivnění kognitivních funkcí. (Black; Trocmé; Fallon; MacLaurin, 2008; Edleson; Ellerton; Seagren; Kirchberg; Schmidt; Ambrose, 2007; Fantuzzo; Mohr, 1999; Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Osofsky, 1999; Kitzmann; Gaylord; Hold; Kenny, 2003; Israel; Stover, 2009; Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Spilsbury; Kahana; Drotar; Creedon; Flannery; Friedman, 2008; Sternberg; Baradaran; Abbott; Lamb; Guterman, 2005)

Mnoho odborníků se navíc shoduje, že pouze malá část dětí, které jsou svědky domácího násilí, není touto zkušeností poznamenáno v dospělosti. (Buckley; Holt; Whelan, 2007)

Jak uvádí Edleson (2006), v poslední době dochází k legislativním změnám v některých amerických zemích, které zpřísňují vyhodnocování domácího násilí za přítomnosti nezletilé osoby a ukládají mnohem vyšší tresty. Pokud např. ve státu Oregon dojde k násilí mezi partnery

a dítě bude svědkem této události, chování agresivní osoby může být hodnoceno již jako těžký zločin.

Některé studie se zaměřily na zkoumání vlivu traumatické zkušenosti a jejího dopadu na obě pohlaví. Bohužel z výzkumů, které toto zkoumaly, není odpověď jednoznačná. Zatímco některé studie potvrdily, že chlapci jsou méně odolní, a tím pádem více zranitelní, jiné prokázaly, že jsou to naopak děvčata, u nichž dochází k vyšší míře externalizovaných i internalizovaných problémů v chování. (Sternberg; Baradaran; Abbott; Lamb; Guterman, 2006; Johnson; Lieberman, 2007)

Ačkoli se některé důsledky prolínají, rozdělila jsem dopady domácího násilí na děti do tří oblastí: jde o dopady sociální, psychické a zdravotní.

6.1 Sociální oblast

Není pochyb o tom, že pro optimální vývoj jedince je nezbytné vyrůstat v bezpečném domově. Je to především přilnutí dítěte k rodiči a jejich vzájemný vztah, jenž má velký vliv na utváření dalších vztahů. (Elliott; Place, 1998)

Vztah matky a dítěte může být ohrožen výskytem domácího násilí, což se např. ukázalo na studii sta týraných žen, kde mezi matkou a kojencem docházelo častěji k nejistému připoutání ze strany dítěte. Jiný výzkum ukázal, že se vztahy mohou časem zlepšit, pokud dojde ke změně situace. (Gelles, 1980)

Dítě potřebuje mít blízký vztah s tím, kdo o něj pečuje. Díky tomu se vyvíjí jeho smysl pro pocit bezpečí či nebezpečí, a jestliže toto není naplněno, může mít pocit, že svět je strašlivé místo, kde jej nemá kdo chránit. Pokud se dítěti nedostává optimálního přilnutí, může to mít za následek problémy s navázáním budoucích vztahů, stejně tak potíže s jednáním s autoritami, jako jsou např. učitelé.¹⁹

Již v raném dětství jsou ale důležité pro správný vývoj jedince i vztahy mezi rodiči, neboť se tím učí vlastnímu usměrňování pocitů a chování. Jestliže dítě zažívá špatné zacházení, může to mít za následek nedostatečnou schopnost řešit sociální problémy v budoucnu a pokud k tomu dochází již v raném věku během prvních osmi let dítěte, může to mít dlouhotrvající vliv na utváření správných vzorců chování. Takové dítě může být posléze odmítnuto svými vrstevníky,

¹⁹ Zdroj: Effects of Complex Trauma. *National Child Traumatic Stress Network* [online]. [cit. 22.01.2016]. Dostupné z: <http://nctsn.org/trauma-types/complex-trauma/effects-of-complex-trauma>

což má za následek inklinaci k problémové skupině. (Ehrensaft; Cohen; Brown; Smailes; Chen; Johnson, 2003)

Pravděpodobnost, že některé děti nacházejí náhradní rodinu v delikventních seskupeních, kde je projev násilí přijatelnou normou chování, zmiňují rovněž i další autoři. (Osofsky, 2005; Shonkoff; Garner, 2011; Ehrensaft; Cohen; Brown; Smailes; Chen; Johnson, 2003) Na spojitost mezi vyrůstáním v problémové rodině, kde dochází k častým konfliktům a projevy delikventního chování upozorňuje i Matoušek (1998). Ten dále uvádí, že tito jedinci inklinují k útěkům z domova a ke kriminálnímu jednání. Bylo také zaznamenáno, že tito lidé mají potíže s přijímáním zodpovědnosti a vykazují mnoho agresivních obran. (tamtéž)

Objevují se také potíže s řešením sociálních problémů. (Ehrensaft; Cohen; Brown; Smailes; Chen; Johnson, 2003; Fantuzzo; Mohr, 1999; Edleson, 2010) Fantuzzo a Mohr (1999) informují s ohledem na některé studie, které poukázaly na to, že jsou tímto zasaženi chlapci i dívky. Edleson navíc uvádí, že byla u těchto jedinců zpozorována i menší míra samostatnosti.

Vztahy ve škole mohou být také negativně ovlivněny, neboť děti se stydí za rodinnou situaci. Aby nemohlo dojít k prozrazení toho, co se u nich doma odehrává, izolují se od ostatních. Zříkají se tak účasti na společenských akcích, jakou je např. oslava narozenin spolužáka. Stejně tak se brání návštěvám svých vrstevníků u nich doma. Toto chování se objevuje napříč školním věkem. (Buckley; Holt; Whelan, 2007) To potvrzuje např. Wasik (2004), která uvádí, že dítě může napodobovat chování, které zažívá v rodině a může tak vykazovat agresi a mít problémy v kontaktu s lidmi.

Dětské chování v některých situacích je imitací reakcí, které odpozorovaly od svých rodičů. Jedná se o Teorii sociálního učení, kterou jako první definoval Bandura. Mladý jedinec se tím učí vyjadřovat např. emoce. A jestliže se tak učí od nepřátelského člověka, může to ovlivnit jeho psychosociální funkce. (Febres; Shorey; Zucosky; Brasfield; Vitulano; Elmquist; Ninnemann; Labrecque; Stuart, 2013)

S tím souhlasí i Vágnerová (2012), která násilné chování dítěte vnímá jako následek toho, že dítě nemělo vhodný sociální vzor u rodičů. V rámci negativní prožité zkušenosti mohou pak tyto děti ubližovat slabším, či mohou otočit agresi vůči sobě formou sebepoškození.

Odborníci často upozorňují na vyšší výskyt externalizovaných (agresivní a nespolečenské chování) a internalizovaných problémů chování u dětí vystavených domácímu násilí. (Black; Trocmé; Fallon; MacLaurin, 2007; Tailor; Stewart-Tufescu; Piotrowski, 2015; Øverlien, 2010;

Christianson; Azad; Leander; Selenius, 2013; Edleson, 1999; Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Fantuzzo; Mohr, 1999; Meltzer; Doos; Vostanis; Ford; Godman, 2009; Osofsky, 1999; Johnson; Lieberman, 2007) Příkladem externalizovaného chování je rovněž hyperaktivita a impulsivita. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010) Mezi internalizované problémy patří např. uzavřenost dítěte do sebe či jeho vyhledávání samoty (Kostková, 2014), objevují se také problémy s temperamentem (Edleson; Shin; Armendariz, 2007), úzkostnost dítěte (Fantuzzo; Mohr, 1999), pocity méněcennosti a beznaděje (De Le Vega; De La Osa; Ezpeleta; Granero; Doménech, 2011) a nízká sebeúcta. (Bednářová, 2009; Buckley; Holt; Whelan, 2007; Israel; Stover, 2009; Fantuzzo; Mohr, 1999; Ševčík; Špatenková, 2011)

6.1.1 Krátkodobý sociální důsledek

Mnoho lidí se domnívá, že malé děti nemohou vnímat situace, které se dějí kolem nich, natož si je pamatovat. Avšak bylo již dokázáno, že už i kojenci a batolata z rodin, kde se vyskytuje domácí násilí, vykazují problémy s chováním jako např. strach z osamělosti nebo bývají podrážděné a chovají se nevyzrále. Potvrzuje se tak, že rodinné konflikty se dotýkají dítěte v každém věku. (Osofsky, 2005)

Osofsky (1999) zmiňuje, že již kojenci pocházející z rodin, kde se odehrává násilí, mohou mít vlivem této zkušenosti problémy např. s vyprazdňováním a mohou se chovat podrážděně.

Fakt, že již nemluvnata vnímají svět kolem sebe, potvrzují další odborníci (Øverlien, 2010; Lieberman; Knorr, 2007). Lieberman a Knorr (tamtéž) také informují, že v tomto věku jsou jedinci již schopni rozpoznat emoce, jako je vztek, či smutek a stejně tak i tón hlasu.

Øverlien (2010) uvádí další zajímavý poznatek, totiž že děti z agresivního prostředí se stávají necitlivé k násilí anebo naopak se k násilí staví mnohem více emotivně, než jejich vrstevníci z nenásilného domova.

Častým projevem u dětí z rodin s výskytem násilí bývá agrese. (Tailor; Stewart-Tufescu; Piotrowski, 2015; Israel; Stover, 2009; Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Fantuzzo; Mohr, 1999; Meltzer; Doos; Vostanis; Ford; Goodman, 2009; Osofsky, 1999; Edleson, 2006) To potvrzuje i studie, ve které bylo zjištěno, že jedinci z násilného prostředí vykazovali devětkrát větší pravděpodobnost užití slovní či fyzické agrese oproti těm z domácností, kde se konflikty nevyskytovaly. (Edleson; Ellerton; Seagren; Kirchberg; Schmidt; Ambrose, 2006)

Jiná studie, provedená u 2245 jedinců, zahrnující děti a mladistvé, prokázala spojitost mezi prožitím násilné situace doma a použitím agrese poté mezi lidmi v blízké budoucnosti od incidentu. Někteří odborníci se domnívají, že tito jedinci vlivem vlastní zkušenosti s násilím doma vnímají své chování jako ospravedlnitelné. (Edleson, 2006)

Rovněž Waddell, Pepler a Moore (2001) zmiňují, že častá zkušenost dětí s násilím mezi rodiči pro ně znamená pravidelnou lekci o tom, že agrese může sloužit k vyřešení problémů.

Velkou pravděpodobnost výskytu externalizovaného chování, zahrnující např. výbuchy vzteku až fyzickou útočnost zmiňuje literatura z let 1989 a 1996, která porovnávala děti z problematických rodin s těmi, které pocházely z nenásilného prostředí. Toto jednání může pokračovat i během školní docházky. (Fantuzzo; Mohr, 1999)

Agresivní chování může přerůst až do dospělosti, protože dítě se naučilo, že tato forma řešení sporů mezi partnery je přijatelná. (Ehrensaft; Cohen; Brown; Smailes; Chen; Johnson, 2003)

Násilné jednání se může objevit i mezi sourozenci a i zde může panovat ambivalentní vztah, který na jednu stranu nabízí podporu a na druhou slouží jako „učebna pro trénink násilí“. To, v jaké míře bude zastoupena podpora a v jaké agrese, závisí na charakteru rodiny. Výzkum, který byl zaměřen na vztahy sourozenců z násilných a nenásilných rodin, potvrdil, že ti, kteří pocházejí z prostředí, kde dochází ke konfliktům, vykazují vyšší míru nepřátelství. (Waddell; Pepler; Moore, 2001)

Skutečnost, že nezletilí jedinci reagují na případný konflikt útočně, potvrdila i další obsáhlá studie z roku 1998. Další odborníci vyzpovídali 299 dětí z domácností ohrožených domácím násilím. Po pěti letech se odborníci zaměřili na studium záznamů soudu pro mladistvé, s cílem prokázat souvislost vlivu domácího násilí na chování nezletilých dětí v budoucnu. Výsledek ukázal spojitost mezi vystavením dítěte násilí v rodině a jeho pozdějším postoupením k soudu pro mladistvé. (Øverlien, 2010)

Jiné studie prokázaly, že žáci vyrůstající v domově, kde se objevuje fyzické napadání mezi partnery, se pravděpodobněji až 3x více zapojí do agresivních fyzických útoků ve škole. (Buckley; Holt; Whelan, 2007)

Smutné zjištění vzešlo z jiné studie, zaměřené na studenty základních a středních škol v Itálii. Zjistilo se, že děti pocházející z domovů, kde jsou vystaveny násilí, jsou nejen více zapojené do šikanování slabších jedinců, ale bývají i častěji obětmi šikany, a to zejména dívky.

Neméně závažná informace vzešla z dalšího zkoumání, které poukázalo na fakt, že tyto děti bývají nejen kruté ke svým vrstevníkům, ale i ke zvířatům (v porovnání s těmi, jež vyrůstají v nekonfliktním rodinném zázemí). (Øverlien, 2010)

Nejen agrese, ale i neposlušnost, delikventní chování a přehnaná lekavost je dalším častým úkazem u dětí, které pocházejí z problémových domácností. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Odborníci poukazují často také na potíže s pozorností ve škole (Osofsky, 2005; Buckley; Holt; Whelan, 2007; Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Neugut; Edleson; Tolman, 2010). S tím souhlasí i Fantuzzo a Mohr (1999) a dodávají, že tito žáci vykazují slabší studijní výsledky a zhoršené motorické a vyjadřovací schopnosti. Osofsky (2005) dále uvádí, že problémy se soustředěností mohou vést k záškoláctví a že nejen žáci základních škol, ale i předškoláci mohou jevit nezájem o okolní svět a mohou mít potíže si hrát spontánně bez zábran.

Problém s pozorností ve škole může být způsoben nedostatečným spánkem anebo obavami, které v dítěti stále přetrvávají. Stejně tak studijní výsledky mohou být ovlivněny tím, že se dítě není schopno kvůli rodinné atmosféře zcela soustředit na studium a plnit dostatečně své školní povinnosti. (Buckley; Holt; Whelan, 2007)

Jak uvádí další odborníci, problémy se studijními výsledky mohou u sledovaných dětí z problémového rodinného prostředí vést až k propadnutí (Shonkoff; Garner, 2012) anebo k předčasnému opuštění studií. (Richards, 2011)

Některé děti mohou vlivem traumatu vykazovat nepředvídatelné chování, neboť jim schází sebekontrola a nejsou schopny domýšlet následky. Z toho posléze pramení nejen četné konflikty s dospělými, kdy děti odmítají ustoupit ze svých požadavků, ale i riskantní chování. Příkladem může být vysoce rychlá jízda na kole. Dále se může objevovat protizákonné jednání, např. krádeže.²⁰ Jedním z dalších dopadů rizikového způsobu života je i těhotenství v pubertálním věku. (Richards, 2011)

Stejně jako externalizované chování, objevuje se ve velké míře i to internalizované, jako je např. sebevražednost. Dle světové organizace WHO je traumatická zkušenost z dětství častou příčinou spáchání sebevraždy. (Rajalin; Hirvikoski; Jokinen, 2012) S tvrzením, že domácí násilí může mít vliv na dítě a jeho rozhodnutí vzít si život souhlasí i další experti. (Felitti; Anda; Nordenberg;

²⁰ Zdroj: Effects of Complex Trauma. *National Child Traumatic Stress Network* [online]. [cit. 22.01.2016]. Dostupné z: <http://nctsn.org/trauma-types/complex-trauma/effects-of-complex-trauma>

Williamson; Spitz; Edwards; Koss; Marks, 1998; Fantuzzo; Mohr, 1999; Rajalin; Hirvikoski; Jokinen, 2012; Bednářová, 2009; Ševčík; Špatenková, 2011; Kotková, 2014)

Mezi další příznaky internalizovaného chování patří zamlklost, plačtivost a sebepoškozování. (Fantuzzo; Mohr, 1999)

6.1.2 Dlouhodobý sociální důsledek

Vystavení dítěte násilí v rodině může mít vliv na jeho vývoj a osobnost, což zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude v dospělosti zastávat roli agresora nebo oběti. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Buckley; Holt; Whelan, 2007) O tom ale více pojednáme v části o modelech chování v dospělosti.

Vlivem špatného školního prospěchu může následovat dlouhodobější sociální důsledek, a to nezaměstnanost, chudoba, či dokonce bezdomovectví a páčání trestných činů (Shonkoff; Garner, 2011) a v neposlední řadě to může vést i k prostituci.²¹ Na spojitost mezi bezdomovectvím a předchozím výskytem násilí v domácnosti poukázala i studie zaměřená na lidi bez domova. Matky dětí žijících na ulici připustily, že domácí násilí bylo hlavní příčinou jejich ztráty bydliště. (Gewirtz; Edleson, 2007)

6.2 Psychická oblast

V současném diskurzu se má za obecně prokázané, že již plod v matčině těle je citlivý na to, jak se matka cítí. Jestliže je těhotná žena vystavována nějaké stresové situaci, může to ovlivnit plod a jeho pozdější schopnost reakce na stres. (Shonkoff; Garner, 2011)

Prožité trauma zanechá na člověku negativní dopady, které mohou vyvolat pocity úzkosti, smutku a ztráty jistoty a bezpečí. Trauma může být jednorázové, ale i opakující se a pro jedince to většinou znamená vysoký pocit ohrožení. To, jak se člověk vypořádá s prožitou nepříjemnou situací, velmi záleží na obranných mechanismech jedince a faktorech sociálních, biologických a psychických. Častým následkem bývá posttraumatická stresová porucha, která se vyskytuje u 1-4% celkové populace a u hrožených osob, jako jsou např. oběti trestných činů, může být četnost

²¹ Zdroj: Research Summary: Children exposed to violence. In: Zero to three [online]. [cit. 26.03.2016]. Dostupné z: http://main.zerotothree.org/site/DocServer/Children_Exp_to_Violence.pdf?docID=2502

až kolem 35-58 %. (Vágnerová, 2012) Výskyt této poruchy u dětí, které byly přítomny násilí mezi rodiči, potvrzují i další odborníci. (Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Osofsky, 2005; Israel; Stover, 2009; Christianson; Azad; Leander; Selenius, 2013; Meltzer; Doos; Vostanis; Ford; Goodman, 2009; Osofsky, 1999; Cohodes; Hagan; Narayan; Lieberman, 2016; Weller; Shlewiet; Weller, 2003)²²

6.2.1 Krátkodobý psychický důsledek

Diagnóza dětské posttraumatické poruchy není jednoduchá, neboť jsou zde rozdíly v příznacích v různém stupni vývoje a věku dítěte. V rámci 25 studií bylo zjištěno, že na rozvoj posttraumatické stresové poruchy má vliv závažnost stresové situace, trauma spojené s utrpením rodiče a časová blízkost k dané události. Tato porucha může přetrvávat až dva roky po stanovení diagnózy a většinou se pojí s velkou depresí, úzkostí, zneužíváním návykových látek a poruchou chování. Můžou se rovněž objevit halucinace. (Gewirtz; Medhanie, 2008)

Osofsky (2005) dokonce přirovnává příznaky této poruchy k podobným těm, které byly spatřeny u válečných veteránů.

Ke zjištění této poruchy slouží Child Behavior Checklist vyvinutý v roce 1989. Tato metoda je tvořena 20 body a obsahuje např. somatické problémy, noční můry, pocity nervozity nebo viny, depresivní stavy, pocity smutku, neopodstatněný strach, uzavřenost, náladovost, problémy se spánkem aj. U každé položky jsou tři možnosti k vyjádření, totiž zda se jedná o nepravdivé tvrzení, pouze někdy pravdivé tvrzení, případně zda ji respondent hodnotí jako stále pravdivé tvrzení. Osoba, která dotazník vyplňuje, zaškrtně jednu z uvedených možností dle skutečnosti. (Tailor; Stewart-Tufescu; Piotrowski, 2015)

Není to ale jen stresová posttraumatická porucha. Někteří odborníci navíc přidávají výskyt hraniční poruchy osobnosti (Chapman; Whitfield; Felitti; Dube; Edwards; Anda, 2004). Mohou se také časem objevit flashbacks, neboli vyvolané vzpomínky (Edleson; Shin; Armendariz, 2007; Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Gewirtz; Medhanie, 2008).

²² Dále viz např.: The Impact of Domestic Violence on Infants and Young Children. *Infant Mental Health Promotion: IMHP*[online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.imhpromotion.ca/portals/0/IMHP%20PDFs/Domestic%20Violence%20Brief.pdf>

Studie prokázaly u dětí, jež byly vystavené násilí mezi partnery, vyšší hladinu stresových hormonů, např. kortizolu (Graham-Bermann; Howell; Miller; Kwek; Lilly, 2009; Weller; Shlewiet; Weller, 2003) a dále např. i adrenalinu. (Shonkoff; Garner, 2012)

Většina dětí, které jsou svědkem traumatizující události, mohou mít problémy se spánkem (Osofsky, 2005; Osofsky, 1999; Fantuzzo; Mohr, 1999; Sternberg; Baradaran; Abbott; Lamb; Guterman, 2006; Weller; Shlewiet; Weller, 2003) a nočními můrami (Cohodes; Hagan; Narayan; Lieberman, 2016; Gewirtz; Medhanie, 2008; Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Weller; Shlewiet; Weller, 2003), dále problémy s příjmem potravy (De La Vega; De La Osa; Ezpeleta; Granero; Doménech, 2011; Bednářová, 2009) anebo s nočním pomočováním (Sternberg; Baradaran; Abbott; Lamb; Guterman, 2006; Fantuzzo; Mohr, 1999).

Někteří jedinci se nemohou zbavit strachu o svoji bezpečnost a myšlenky, že se odlišují od jiných dětí. Mají pocit, že tato rozdílnost je pro ostatní viditelná a může vypovídat o tom, co se v rodině děje. Z obavy o prozrazení jejich soukromé situace nesdílejí svá smutná tajemství s vrstevníky. (Buckley; Holt; Whelan, 2007)

Dalším následkem může být sebeobviňování, fantazírování o normálním životě, či pesimistický postoj k budoucnosti.²³

6.2.2 Dlouhodobý psychický důsledek

V dětství prožitá negativní zkušenost s domácím násilím mezi partnery může ovlivnit to, zda v dospělosti ten samý jedinec bude schopen v postavení rodiče rozpoznat příznaky traumatu z té samé situace u svého syna či dcery. Tato informace vzešla z výzkumu, kterého se účastnilo 137 rodičů, jejichž děti byly vystaveny traumatické události. U dospělého člověka, který v dětství zažíval přesně to samé, co nyní jeho potomek, se pravděpodobně objeví nedostatečná rodičovská schopnost uklidnit jeho nebo její emoce. Odborníci to vysvětlují tím, že nejspíše v mladém věku jedince, který zažíval trauma, došlo k vyvinutí vnitřního přesvědčení, že jeho emoce zůstanou bez podpory a nepovšimnuty. To následně v roli matky nebo otce poškozují jejich možnost identifikovat traumatické symptomy a schopnost empatického vcítění u svého dítěte. Znovu opakující se historie domácího násilí je pro dospělou osobu nejen bolestivou připomínkou jejího

²³ Zdroj: IMPACT OF DOMESTIC VIOLENCE ON CHILDREN AND YOUNG PEOPLE. Domestic Violence Prevention Centre: Gold Coast Inc. [online]. [cit. 26.03.2016]. Dostupné z: <http://domesticviolence.com.au/pages/impact-of-domestic-violence-children-and-young-people.php>

vlastního prožitku, ale může vzbudit i tendenci myslet si, že není schopna ochránit své dítě. (Cohodes; Hagan; Narayan; Lieberman, 2016)

Dalším z dlouhodobých následků může být deprese (Mandelli; Petrelli; Serretti, 2015; Chapman; Whitfield; Felitti; Dube; Edwards; Anda, 2003; Øverlien, 2010; Israel; Stover, 2009; Edleson, 1999; Sullivan; Nguyen; Allen; Bybee; Juras, 2000; Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Ševčík; Špatenková, 2011). Studie, které se zúčastnili muži a ženy starší 18 let, prokázala spojitost mezi prožitým traumatem v dětství a následným propuknutím depresivních stavů v dospělosti. Depresivní symptomy byly prokazatelně častější u ženského pohlaví. (Mandelli; Petrelli; Serretti, 2015; Chapman; Whitfield; Felitti; Dube; Edwards; Anda, 2003)

Nejen deprese, ale i posttraumatická porucha může přetrvávat do dospělosti. (Meltzer; Doos; Vostanis; Ford; Goodman, 2009)

6.3 Zdravotní oblast

Stejně jako předešlé dva dopady na vývoj jedince, tak i zdravotní následky mohou být krátkodobé či dlouhodobé.

6.3.1 Krátkodobý zdravotní důsledek

Zdravotní komplikace se mohou objevit už u nenarozeného dítěte, jestliže k útokům docházelo již během těhotenství. Následkem tak může být nízká porodní váha, předčasný porod nebo samovolný potrat. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Mezi krátkodobé zdravotní následky lze bezesporu zařadit zranění, která vzniknou intervencí dítěte během konfliktu. (Buckle; Holt; Whelan, 2007; Neugut; Edleson; Tolman, 2010) Je dokázáno, že dítě se zapojí častěji do konfliktu, pokud se jedná o závažnější ublížení jeho matky. (Øverlien, 2010) To potvrzují i další odborníci, kteří uvádějí, že je až 9x větší pravděpodobnost, že v takové situaci se dítě do sporu vloží. V rámci výpovědí 111 týraných žen bylo zjištěno, že 36% dětí křičelo s cílem ukončit konflikt mezi rodiči a 10.8 % se přímo fyzicky do sporu zapojilo. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Nemusí to být však jen samotná intervence dítěte. Ke zranění dítěte může dojít také ve chvíli, kdy jej matka v průběhu konfliktu drží v náručí nebo může být zasaženo hozeným předmětem.²⁴

V rodinách, kde je násilí běžnou normou mezi partnery může docházet i k nepřiměřenému trestání dětí a tím vyššímu riziku vzniku úrazů. (Bednářová, 2009)

Děti pocházející z problematických rodin často onemocní v rámci snížené imunity a některé studie dokonce odhalily, že matky ohrožené domácím násilím nevěnují během prvních 3 let věku dítěte potřebnou pozornost lékařské péči svých potomků. Důvod k vyhýbání se pediatrům je spatřen v nedůvěře, kterou matky chovají k těmto odborníkům, jak rovněž potvrdily studie.

U dětí také často vznikají psychosomatické problémy (Lieberman; Knorr, 2007; Cohodes; Hagan; Narayan; Lieberman, 2016; Ševčík; Špatenková, 2011) jako jsou bolesti hlavy (Weller; Shlewiet; Weller, 2003) nebo se objevuje pomočování, zvracení, bolesti břicha... (tamtéž) bolest svalů.²⁵ V poslední řadě se vyskytují i záněty uší a alergie. (Bednářová, 2009)

V rámci stresové zátěže může dojít u dítěte k zrychlení dýchání a rychlému bušení srdce.²⁶

6.3.2 Dlouhodobý zdravotní důsledek

Dnes se již ví, že prožité trauma dokáže v člověku vyvolat různé zdravotní následky. V poslední době se objevují výzkumy, které se snaží získat informace, jak může vystavení stresové události poznamenat zdraví člověka, a to nejen v krátkém časovém horizontu, ale i mnoho let poté. V současné době již máme k dispozici několik poznatků o tom, že různá traumata zažitá v dětství, zahrnující i vyrůstání v problematické rodině, zvyšují rizikovitost výskytu několika nejčastějších příčin úmrtí v dospělosti. Příkladem je onemocnění jater, rakovina, chronické onemocnění plic, problémy se srdcem a kosterní zlomeniny. Lidé, kteří vyrůstali v dysfunkční rodině, se častěji vyhýbají fyzické aktivitě, což může mít za následek těžkou obezitu. (Felitti; Anda; Nordenbert; Williamson; Spitz; Edwards; Koss; Marks, 1998). U některých jedinců také dochází ke zneužívání návykových látek, což může vést k závislosti (Ehrensaft; Cohen; Brown;

²⁴ Zdroj: IMPACT OF DOMESTIC VIOLENCE ON CHILDREN AND YOUNG PEOPLE. Domestic Violence Prevention Centre: Gold Coast Inc. [online]. [cit. 26.03.2016]. Dostupné z: <http://domesticviolence.com.au/pages/impact-of-domestic-violence-children-and-young-people.php>

²⁵ Zdroj: Research Summary: Children exposed to violence. In: Zero to three [online]. [cit. 26.03.2016]. Dostupné z: http://main.zerotothree.org/site/DocServer/Children_Exp_to_Violence.pdf?docID=2502

²⁶ Zdroj: Effects of Complex Trauma. *National Child Traumatic Stress Network* [online]. [cit. 22.01.2016]. Dostupné z: <http://nctsn.org/trauma-types/complex-trauma/effects-of-complex-trauma>

Smaile; Chen; Johnson, 2003; Shonkoff; Garner, 2012; Felitti; Anda; Nordenbert; Williamson; Spitz; Edwards; Koss; Marks, 1998). Pítí alkoholu, užívání drog a tabákových výrobků, gamblerství, stejně tak vyšší riziko obezity u dětí, které byly vystaveny nějakému typu týrání, popisují odborníci jako způsob vypořádání se se stresovou situací. (Shonkoff; Garner, 2012)

Na možnou příčinu vzniku obezity u tříletých dětí se zaměřil výzkum provedený na Aljašce. Zjistilo se, že jedinci, kteří žijí v problematických rodinách, jsou obéznější oproti těm, kteří vyrůstají v nekonfliktním prostředí. Na stejné téma bylo uskutečněno i další šetření. To ukázalo, že chlapci, kteří se setkali s agresí mezi rodiči před pátým rokem svého života, byli později v období dospívání dvakrát tak častěji obéznější než jejich vrstevníci, kteří neměli násilnou rodinnou historii. Jedním z možných vysvětlení je, že tito mladí lidé jsou natolik psychicky zasaženi domácí situací, že ztrácí zájem o sportovní aktivity a inklinují k nezdravým potravinám. (Wojcicki et al., 2015)

V letech 1995-1997 byla provedena studie u 17 337 dospělých, mezi nimiž byli ti, kteří zažili v dětství různé formy týrání, zneužívání nebo byli vystaveni násilí mezi rodiči. Cílem bylo zjistit, zda existuje spojitost mezi prožitou traumatickou událostí a následným vznikem rakoviny plic. Výsledkem bylo potvrzení, že u těchto jedinců, kteří prožili traumatizující událost, vzrostla pravděpodobnost výskytu tohoto onemocnění (a následný důvod úmrtí). Odborníci to vysvětlují i vysokou spojitostí mezi kouřením u lidí, kteří prodělali trauma, jelikož tito lidé většinou inklinují k užívání tabákových výrobků již od brzkého věku, a to přibližně od 14 let. Zároveň pro ně nikotin a jeho psychoaktivní působení představuje jakýsi záchranný mechanismus, který jim slouží k uklidnění v případě nejistého citového rozpoložení. (Brown; Anda; Felitti; Edwards; Malarcher; Croft; Giles, 2010)

Odborníci upozorňují na spojitost mezi některými dalšími chorobami a vystavením stresovým situacím. Kromě výše zmíněných nemocí uvádějí např. astma, sníženou imunitu organismu anebo větší zdravotní komplikace v ústní dutině. (Shonkoff; Garner, 2012)

Trauma prožité v dětství může mít vliv na změnu vývoje mozku, obzvláště pokud se tak děje v útlém věku. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010; Shonkoff; Garner, 2012; Weller; Shlewiet; Weller, 2003) To může mít za následek přehnané podněcování nervových drah, jež kontrolují reakci na strach, jinými slovy: dítě se cítí vystrašené, ačkoli zde není žádný důvod, který by strach podněcoval. (Neugut; Edleson; Tolman, 2010)

Vystavení chronickému stresu ve spojení s velkou dávkou kortisolu má vliv na správnou funkci hipokampusu, nacházejícího se v mozku. Jestliže vlivem stresové události dojde k odlišnostem v jeho struktuře, může dojít následně k problémům ve vývoji řeči a kognitivních a sociálních funkcí. (Shonkoff; Garner, 2012)²⁷

Vlivem nepříznivého prostředí a prožitého stresu může u dítěte dojít k nedostatečnému vývoji mozku, což má za následek, že jeho výkon nebude probíhat v jeho plné možné kapacitě. Odehrané trauma u jedince může dokonce způsobit to, že jeho smysly buď budou enormně zvýšeny, např. na vůni, světlo nebo naopak nebudou reagovat vůbec. Příkladem mohou být stavy, kdy člověk necítí bolest při zraňování sebe sama nebo naopak zažívá neustávající fyzická muka bez zjevné příčiny.²⁸

Za zajímavou pokládám studii, zaměřenou na spojitost výskytu kardiovaskulárních chorob u žen a jejich prožitého silného traumatu v dětství. Odborníci věnovali tomuto zkoumání dvacet let a celkově se do něho zapojilo 49 978 účastnic. Výsledkem bylo potvrzení, že vystavení traumatické události zvyšuje pravděpodobnost kardiovaskulárního onemocnění, přičemž u žen, u kterých byla diagnostikována posttraumatická stresová porucha, bylo riziko nejvyšší. (Sumner; Kubzansky; Elkind et al., 2015)

Velmi přínosné je vystoupení pediatřičky Nadine Burke Harris na téma: Jak dětské trauma ovlivňuje zdraví během celého života. Lékařka v něm potvrzuje, že negativní zkušenosti, jako je týrání, zneužívání či vystavování dítěte partnerským konfliktům má za následek několik vážných zdravotních následků v dospělosti. Harris vysvětluje, že v případě nebezpečné situace se aktivují stresové hormony, jako je adrenalin či kortizol, dochází k bušení srdce, rozšíření zorniček aj. V případě že se tak stane výjimečně a u dospělého jedince, tělo aktivizuje obranné složky. Dítě je však velmi citlivé na opakující se stresovou událost a tělo může aktivovat namísto obranných složek ty, které mohou ničit organismus. Je to dáno tím, že se u něho vyvíjí nejen mozek a jeho struktura, ale vyvíjí se i hormonální funkce a imunitní systém. Dokonce se může změnit i DNA.²⁹

²⁷ Hipokampus – vyvýšený proužek tkáně v dolní postranní komoře mozkové, jehož příčný řez připomíná mořského koníka, dozrává až po druhém roce života a má rozhodující úlohu pro vstřípení nových vjemů a jejich převod do dlouhodobé paměti. (Hartl; Hartlová, 2009)

²⁸ Zdroj: Effects of Complex Trauma. *National Child Traumatic Stress Network* [online]. [cit. 22.01.2016]. Dostupné z: <http://nctsn.org/trauma-types/complex-trauma/effects-of-complex-trauma>

²⁹ Zdroj: TED. How childhood trauma affects health across a lifetime. In: Ted.com [online]. Zveřejněno: září 2014 [cit. 05.02.2016]. Dostupné z: https://www.ted.com/talks/nadine_burke_harris_how_childhood_trauma_affects_health_across_a_lifetime#t-895122

Neméně důležité je zjištění, že již jen malá změna v DNA u dětí může mít zásadní změnu na biologické procesy a zdraví organismu.³⁰

³⁰ Viz dále na: <https://www.genome.gov/27554258/> [online]

7. MODELÝ CHOVÁNÍ V DOSPĚLOSTI

Ačkoli některé studie potvrdily spojitost mezi zkušeností dítěte s násilím mezi jeho rodiči a jeho pozdějším agresivním chováním vůči partnerovi, existují i další výzkumy, které tento fakt nepotvrdily. Øverlien (2010) se opírá o, dle jejích slov, nejvíce věrohodnou studii, a to Adverse Childhood Experience study³¹. V této studii je mimo jiné zmiňovaná teorie naučené bezmocnosti, která může být použita v souvislosti s vystavením dětí násilí v rodině a jejich pozdější viktimizací.

Odborníci uvádí často pravděpodobnost přenesení vzorců chování a naučenou bezmocnost v případě identifikace s obětí, či útočnost, kdy se dítě ztotožní s rolí agresora. (Ševčík; Špatenková, 2011; Čírtková, 2007). Drtilová navíc zmiňuje, že taková osoba, která se identifikovala s násilníkem, využívá své síly a zastrašování k přesvědčení, že některé situace je zapotřebí řešit agresivně, neboť tím slíí pachatelova neohroženost a autorita. (Čírtková, 2007)

O přenesených vzorcích chování, tzv. transgeneračním přenosu, hovoří i psychologka Procházková. Ta zmiňuje, že jedinec reaguje na podobné situace přesně tak, jak reagovali jeho rodiče. Jestliže v nastalém konfliktu jeden z dospělých používal křik jako obranu či útok, s velkou pravděpodobností bude tento způsob chování používat i jejich potomek.³²

Zjištění, že jedinec se zkušeností s domácím násilím bude s větší pravděpodobností v dospělosti také agresorem, potvrzuje studie prováděná u dětí vedených soudem jako týrané a zanedbávané. Tyto děti posléze ve 42 % byly v dospělosti nahlášený polici za své násilnické chování. (Dodge; Bates; Pettit, 1990)

7.1 Žena jako oběť/agresor

Dívky mohou převzít roli oběti, neboť jim je to dáno vzpomínkou z dětství, kdy takový způsob chování vykazovala jejich matka. Zkušenost s domácím násilím tak může velmi ovlivnit jejich

³¹ Adverse childhood experinece study (ACE Study)

Jedna z největších studií prováděná od r. 1995 u 17000 klientů, vznikla ve spolupráci Centers for Disease Control and Prevention in Atlanta, GA a Kaiser Permanente in San Diego, CA. Cílem studie je zjistit spojitost mezi traumatem prožitým v dětství (např.zneužívání, týrání či nefunkčnost rodiny) a jeho vlivem na ekonomická, sociální a zdravotní rizika v dospělosti jedince. V současné době bylo publikováno již přes 50 odborných článků a bylo uskutečněno více jak sto konferencí a seminářů na toto téma. Více na <http://acestudy.org/> [online]

³² Zdroj: SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [cit. 15.02.2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

osobnost, což v dospělosti může vést až k syndromu naučené bezmocnosti. Takovéto ženy trpí nízkou sebeúctou a tím, že se nebrání násilnému chování ze strany partnera. (Vágnerová, 2012)

Ze zkušenosti odborníků také vyplývá, že dospělé ženy, které se staly oběťmi domácího násilí, se setkaly s tímto jevem již v dětství, a to buď mezi rodiči či dokonce bylo směřováno přímo na ně. Některé klientky azylových domů uvedly, že tato zkušenost má vliv na výběr jejich partnera, styl chování ve vztahu a rodičovskou roli. (Bednářová, 2009)

Porterfieldová (2007) uvádí, že lidé, kteří v dětství prožili trauma, vyhledávají v dospělosti podobné situace. Příkladem může být volba partnera, jehož chování bude podobnému tomu, s kým má oběť zkušenost z dětství. Psychologové tento jev vysvětlují podvědomou snahou vyrovnat se s traumatem, kdy jedinec se pokouší opakovaným prožíváním podobné zkušenosti situaci napravit.

7.2 Muž jako oběť/agresor

Jestliže chlapci jsou svědky násilí, kdy otec je agresorem vůči matce, roste tím pravděpodobnost, že v dospělosti se budou ztotožňovat se svým otcem a taktéž budou páchat násilí. (Vágnerová, 2012)

Otázkou, zda muži z dysfunkčních rodin budou v dospívání inklinovat k použití násilí ke svým partnerkám, se zabývali i Wolf a Foshee. Jejich studie ale nepřinesla žádnou spojitost. (Øverlien, 2010)

8. POMOC DĚTEM JAKO SVĚDKŮM DOMÁCÍHO NÁSILÍ

V jaké míře bude mít vliv zkušenosti s domácím násilím mezi partnery na děti, bývá ovlivněno několika faktory, jako jsou např. věk, četnost a síla násilí, kterému jsou vystaveny a dostupná podpora nejen od rodičů, ale i okolí. (Osofsky, 2005)

Zejména schopnost rodičů být oporou pro svého potomka je velmi důležitá, neboť dítě není zasaženo násilnou událostí jen v ten moment incidentu, ale musí se vyrovnat i s následnými situacemi, jako je rodičovský stres a jiné okolnosti, které mohou změnit celou rodinu. Jak ale některé průzkumy ukázaly, agrese mezi partnery může mít vliv na rodičovské schopnosti, a to jak matek, tak i otců. (Buckley; Holt; Whelan, 2007) Vlivem nepříznivé situace může dojít k narušení pevné vztahové vazby mezi matkou a dítětem a tím i jeho ztrátě pocitu bezpečí a opory. K obnovení pouta může dojít vhodnou psychoterapií matky, díky které se změní její chování alepší se vztah mezi ní a jejím potomkem. (Bednářová, 2009)

Kromě matky a otce nebo pečující osoby hrají důležitou roli v poskytnutí podpory i další lidé vyskytující se v blízkosti ohroženého dítěte: např. sousedé, učitelé, starší sourozenci či přátelé. (Edleson, 2006)

Psycholožka Procházková spatřuje určité rezervy v českém školství a upozorňuje, že jen málo pedagogů si dokáže vybudovat s dětmi takový vztah, aby se jim žáci svěřili se svým trápením. Důležité také je, aby si kantoři všímali sebemenších změn chování u studentů a snažili se zjistit příčinu.³³

Kovařík (Matoušek, 2003) uvádí, že v případě ohroženého dítěte je nutná spolupráce více odborníků, a to především pediatriů, psychologů, psychiatrů aj. a je na sociálním pracovníkovi, aby sestavil a řídil tento tým. Cílem by mělo být navržení možné léčby, popř. terapie. Kovařík upozorňuje na to, že sociální pracovník by měl brát v úvahu jak mikrosociální systém dítěte, kterým je jeho rodina a nejbližší okolí, ale stejně tak i další sociální vztahy, které má např. se svými vrstevníky a měl by brát v úvahu i makrosystém. Výsledkem by mělo být zjištění, jaké možnosti podpory jsou pro dítě dostupné. Aby pracovník mohl dobře zhodnotit rodinnou situaci, využívá se genogram, neboli grafické znázornění mezigeneračních vztahů a ekomapy, která zachycuje sociální pole rodiny. (tamtéž)

³³ Zdroj: SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [cit. 15.02.2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

Jak doporučuje Edleson (2006), je velmi důležité vyvinout dostatečné úsilí, aby dítě nebylo odděleno od nenásilného rodiče a aby jim byly poskytnuty veškeré záchranné zdroje. Zároveň se domnívá, že je třeba zaměřit se i na vyvinutí metody práce s násilnými osobami. Možnou naději spatřuje Edleson ve vybudování systému na bázi dobrovolníků, kteří by dětským svědkům domácího násilí mohli pomoci.

9. PROGRAMY NA POMOC OHROŽENÝM DĚTEM

Níže uvádím příklady programů poskytujících pomoc ohroženým dětem, které vyrůstají v rodinách s výskytem násilí. Výběr jsem volila dle úspěšnosti programu, jakou je např. dlouhotrvající působnost, zaměření, kdy se pracuje s dětmi tak, aby nedocházelo k pozdějšímu nežádoucímu chování nebo dle obsahu programu, jehož obsah je podobný těm, které jsou dostupné v naší zemi.

9.1 Zahraniční programy na pomoc ohroženým dětem

Jednou z metod, jak pomoci těmto dětem, je skupinová intervence. Jedna taková byla např. vedena od léta 1990 do podzimu 1991 v Minneapolis v rámci Domestic Abuse Project (DAP), založeném již v roce 1979. Terapeuti během tohoto období shledali čtyři významné cíle, kterých se jim podařilo dosáhnout. Prvním z nich bylo „prolomení tajemství“ („*breaking the secret*“). Hned v úvodní hodině bylo dětem vysvětleno, co je domácí násilí a že není páčáno jejich vinou. Během sezení měli účastníci prostor sdílet své příběhy a vyjádřit naplno své emoce. Díky tomu se dozvěděli, že nejsou sami, kdo zažíval něco podobného. Tato informace měla pro ně velký přínos v podobě úlevy, neboť do té doby většinou nemluvili s nikým o svém trápení a navíc byli plni pocitu studu a zmatku.

Druhým cílem bylo naučit se „chránit sám sebe“ („*learning to protect oneself*“). Dětem se v tomto bodě dostalo informací, jak chránit sami sebe v případě nastalého násilí. Podpořila se tak sebejistota v jejich vlastní schopnosti.

Za třetí úspěch intervence považovali odborníci „mít pozitivní zkušenost“ („*having a positive experience*“). Pod tímto heslem se nacházel pocit bezpečí, který byl pro účastníky ve skupině nezbytný, neboť na něm záviselo to, zda dítě bude ochotno sdílet své zkušenosti a emoce. Většina dětí přišla na terapii z donucení, protože se obávaly, co je čeká, a vnímaly pocit ohrožení. Pracovníci se proto snažili, aby je náplň programu zaujala a byla vedena radostnou formou.

Posledním zdarem, jak jej vnímali vedoucí skupiny, bylo „posílení sebedůvěry“ („*strengthening self-esteem*“). Pracovníci věnovali časté pozitivní ocenění každému jedinci za jeho chování či za to, co řekl. Zároveň ho utvrzovali v tom, že jeho myšlenky a pocity jsou platné. (Peled; Edleson, 1992)

Jeden z dalších projektů, zaměřených na práci s dětmi, byl založen v New Orleans v roce 1992 pod názvem Violence Intevention Program for Children and Families (VIP). Zapojeni do něj byli příslušníci policie, radní města, zdravotní odborníci a zástupci komunitních organizací. Cílem bylo zmírnit výskyt násilí za pomoci včasné intervence, poradenství a dostupnosti služeb ohroženým osobám. Významnou součástí bylo vzdělávání členů policie na téma dopadů násilí na děti, aby se tím podpořila jejich citlivost v době zásahu u incidentu. Současně byla uvedena do provozu 24 hodinová linka sloužící jak dětem, tak rodinám v případě výskytu konfliktu. Jak zmiňuje autorka článku, VIP zaznamenal v poslední době zvýšení počtů dětí, které byly vystaveny domácímu násilí. Snahou VIP, který je založen na multidisciplinární spolupráci je nadále budování vztahů mezi profesionály, podpora rodičů nejen v jejich situaci, ale i ve vybudování metod, jak jednat se svými dětmi v případě výskytu násilí u nich doma. (Osofsky, 2005)

Za zmínku stojí i další programy, jako jsou Kids Club a Parenting Empowerment Program. První zmiňovaný je založen na podporu dětí, které se staly svědky násilí a vychází z předpokladu, že tito jedinci mohou převzít vzorce chování, myšlení a postoje od svých násilných rodičů. Kids Club poskytuje kognitivně behaviorální terapii s cílem pomoci ohroženým dětem zvládnout traumatickou situaci. Parenting Empowerment Program je zaměřený na podporu rodičovských schopností. (Graham-Bermann; Howell; Lilly; DeVoe, 2011)

Podobné programy nalezneme i v Austrálii. Jsou to např. PARKAS (Parents Accepting Responsibility-Kids Are Safe), JFK (Just For Kids) a nebo Peek a Boo Club. Poslední uvedený je zaměřený na skupinovou práci s matkami a kojenci se zkušeností s domácím násilím za účelem podpořit jejich vztah. (Richards, 2011)

YWCA's Children's violence domestic programme je založen na setkávání dětí a odborníků na domácí násilí, kteří jim vysvětlují, jak se ochránit v případě domácího násilí. Během 10 týdnů trvání toho programu mají možnost hovořit o svých pocitech, zážitcích a strachu se specialisty na tuto problematiku. Účastníci mají možnost si vytvořit svůj vlastní únikový plán v případě nebezpečí. Zajímavou metodou, která je zde uplatňována, je kreslení. Pro mnohé jedince je to jediný způsob, jak vyjádřit své emoce a přináší jim to uvolnění. Nezbytnou součástí programu je velmi empatické naslouchání dětem a jejich příběhům.³⁴

³⁴ Více na: Through Their Eyes: Domestic Violence and Its Impact on Children. IWCA. [online] [cit. 08.01.2016]. Dostupné z http://www.centennialcounseling.com/xm_client/client_documents/ywca_childrens_dv_book.pdf

9.2 Programy na pomoc ohroženým dětem v ČR

V České republice působí od června 2015 v Praze 7 projekt s názvem Centrum Locika, jehož cílovou klientelou jsou děti z rodin s výskytem domácího násilí. Jsou to ale i jejich rodiče, kdo mohou kontaktovat pracovníky s žádostí o konzultaci a pomoc s vyřešením nepříznivé situace. Pro nejmenší jsou k dispozici vyjma citlivých pracovníků např. místnosti, kde mohou malovat či jinak rozvíjet svou kreativitu. Specialisté zde pracují s klienty dlouhodobě a snaží se zmírnit dopady nepříznivé situace na děti.³⁵

Pomoc ohroženým osobám nabízí i organizace ROSA, která provozuje azylový dům pro matky s dětmi. V rámci kognitivně-behaviorální terapie se zde matky učí přiměřeně reagovat na potřeby svých dětí a tím si osvojit správné dovednosti. K dispozici je odborný psycholog, který poskytuje terapie jak dospělým, tak i dětským obyvatelům domu. Děti se tu setkávají ve skupinách, kde mohou sdílet své zkušenosti a ujistit se, že nejsou jediní, kdo zažívá podobné trápení. Mohou se také odreagovat kreslením či různými formami her.³⁶

Dalším programem dostupným v České republice je Tréning rodičovských dovedností, který poskytuje organizace Acorus. V rámci desetitýdenního programu se každý týden v délce třiceti minut formou společných her dospělí učí empaticky reagovat na potřeby svých potomků. Budují s nimi vzájemný vztah, učí je sebeovládání a zodpovědnosti a podporují jejich sebevědomí. (Bednářová, 2009)

Způsob práce s dětmi z domácností, kde je zastoupeno násilí, spočívá v zaměření se na rodinu a v intenzivní práci s dítětem. Pozornost je směřována i na prostředí, ve kterém se dítě nachází. Co se týče první oblasti, je nezbytné mít veškeré informace o všech členech rodiny a jejich působení na dítě. Jako vhodné metody se dle situace používají buď rodinná terapie, anebo se využívá interakce mezi rodičem a dítětem formou her. U druhého bodu je nezbytné, aby dítě již neprocházelo aktuálním ohrožením, a je nutné, aby cítilo naprostou důvěru k terapeutovi. U poslední oblasti je důležité, aby dítě mělo zachováno denní režim a došlo k budování pozitivních vztahů. (Elliot; Place, 2002)

Ačkoli různé organizace i jednotlivci se snaží poskytnout odbornou pomoc, může dojít nevhodným či necitlivým zásahem k zhoršení stavu dítěte v rámci sekundární viktimizace. (Vágnerová, 2012) Je proto nutné vést rozhovor s dětským klientem obzvláště citlivě, s ohledem na jeho věk, prožitou situaci a psychickou kondici. (Bednářová, 2009)

³⁵ Podrobnosti o programu dále na <http://www.centrumlocika.cz/> [online].

³⁶ Podrobnosti o službě dále na <http://rosa-os.cz/nase-sluzby/azylovy-dum/> [online]

Jak zmiňují někteří experti, je třeba zabývat se také otázkou etiky, zda je vhodné děti zapojovat do výzkumu či nikoli. V případě, že by jim touto účastí hrozilo např. zkompromitování či jiná psychická újma, nelze jejich údaje použít. Bezpečnost jedince musí vždy stát na prvním místě před potřebou vědy, ačkoli specialisté uvádějí, že studie může mít na ně povzbuzující vliv. (Øverlien, 2010)

11. ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na děti vyrůstající v domácnostech s výskytem domácího násilí. Cílem je poskytnout přehled o možném dopadu této traumatické události na vývoj mladého jedince, a to v oblasti sociální, psychické a zdravotní.

Většina odborníků potvrzuje, že chlapci a dívky pocházející z problematické rodiny častěji vykazují problémy s chováním oproti těm, kteří vyrůstají v klidném zázemí. Nejčastějším projevem bývá zejména u chlapců agrese, a to nejen k vrstevníkům, ale někdy i ke zvířatům a dospělým. To je vysvětlováno tím, že dítě napodobuje chování, které zažívá doma. Takový jedinec může mít problémy s navázáním přátelských vztahů kvůli své útočné povaze, může se stranit společnosti nebo inklinovat k delikventním skupinám.

Z psychologického hlediska bylo spatřeno, že mladá osoba, která prožila trauma, může být následně zasažena posttraumatickou poruchou či depresí, které se mohou objevit až v dospělosti. Zjištěna byla u některých matek snížená schopnost empatie u svých dětí a někteří jedinci prožívají zvýšenou úzkostnost.

Zdravotní stav je také často zasažen. Vybrané studie prokázaly, že děti vystavované opakující se stresující události můžou v dospělosti častěji onemocnět rakovinou v porovnání s těmi, kdo měli klidné dětství. Dále se zmiňuje vyšší pravděpodobnost problémů se srdcem, stejně tak výskyt alkoholismu či obezity.

Každý člověk je individuální, někdo si ponese trauma z prožité události celý život a jiný zůstane nepoznamenán. Velmi záleží na síle osobnosti, zázemí a podpoře dalších osob a síle prožité události. Některé následky mohou být po dlouhou dobu skryty a objeví se až např. v navázání partnerského vztahu, kde se začnou opakovat vzorce chování a dochází tak opět k domácímu násilí.

Při psaní této práce jsem prostudovala nejen mnoho odborných článků, ale také jsem se zaměřila na tematické dokumenty, jako je např. ReMoved, který zachycuje problematiku domácího násilí a poskytuje vysvětlení pro problematické chování dětí, které vyrůstají v dysfunkčních rodinách. Je nutné si uvědomit, že dítě není pouhým svědkem tohoto činu, ale je jím hluboce zasaženo a dochází u něho k psychickému týrání.

Doufám, že poznatky zde uvedené budou nápomocny dalším kolegům v práci s těmito osobami a pomohou lépe porozumět jejich často problematickému chování. V současné době také probíhá

výzkum na téma vliv domácího násilí na děti, na kterém se podílí centrum LOCIKA ve spolupráci s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí. Výstupní data by měla být dle slov paní Mgr. Barvíkové k dispozici v červnu 2016.

Děti, které mají otřesnou zkušenost z násilí mezi dospělými, potřebují zvláštní péči a především mít k dispozici někoho, s kým mohou navázat důvěrný vztah a mít možnost se sdílet svá traumata. Přeji si, aby vznikalo více programů, jejichž cílovou skupinou budou právě tito mladí lidé, kteří si zaslouží mnohem větší pozornost, než jim byla dosud věnována.

12. POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

BEDNÁŘOVÁ, Zdena. Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám. Praha: Acorus, c2009. ISBN 9788025454220.

BLACK, Tara, Nico TROCMÉ, Barbara FALLON a Bruce MACLAURIN. The Canadian child welfare system response to exposure to domestic violence investigations. *Child Abuse* [online]. 2008, 32(3), 393-404 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2007.10.002. ISSN 01452134.

BROWN, David W, Robert F ANDA, Vincent J FELITTI, Valerie J EDWARDS, Ann MALARCHER, Janet B CROFT a Wayne H GILES. Adverse childhood experiences are associated with the risk of lung cancer: a prospective cohort study. *BMC Public Health* [online]. 2010, 10(1), 20- [cit. 07.12.2015]. DOI: 10.1186/1471-2458-10-20. ISSN 1471-2458. Dostupné z: <http://www.biomedcentral.com/1471-2458/10/20>

BUCKLEY, Helen, Stephanie HOLT a Sadhbh WHELAN. Listen to Me! Children's experiences of domestic violence. *Child Abuse Review* [online]. 2007, 16(5), 296-310 [cit. 2016-03-26]. ISSN 09529136. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=26961393&scope=site>

COHODES, Emily, Melissa HAGAN, Angela NARAYAN a Alicia LIEBERMAN. Matched trauma: The role of parents' and children's shared history of childhood domestic violence exposure in parents' report of children's trauma-related symptomatology. *Journal of Trauma* [online]. 2016, 17(1), 81-96 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1080/15299732.2015.1058878. ISSN 15299732.

CONWAY, Helen L. Domácí násilí: příručka pro současné i potenciální oběti se zákonem č. 135/2006 Sb. platným od 1. ledna 2007. 1. vyd. Praha: Albatros, 2007. Albatros Plus. ISBN 978-80-00-01550-7.

Country report Sweden: Responding to Child to Parent Violence: European Perspectives. RESPONDING TO CHILD TO PARENT VIOLENCE: A PAN EUROPEAN PROJECT [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.rcpv.eu/66-rcpv-sweden-country-report/file>

Country report Sweden: Responding to Child to Parent Violence: European Perspectives. RESPONDING TO CHILD TO PARENT VIOLENCE: A PAN EUROPEAN PROJECT [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.rcpv.eu/66-rcpv-sweden-country-report/file>

ČÍRTKOVÁ, Ludmila a Petra VITOUŠOVÁ. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2207-8.

DE LA VEGA, Ariadna, Nuria DE LA OSA, Lourdes EZPELETA, Roser GRANERO a Josep María DOMÈNECH. Differential effects of psychological maltreatment on children of mothers exposed to intimate partner violence. *Child Abuse* [online]. 2011, 35(7), 524-531 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.03.006. ISSN 01452134. Dostupné z: http://ac.els-cdn.com.ezproxy.is.cuni.cz/S0145213411001463/1-s2.0-S0145213411001463-main.pdf?_tid=ee4914d0-f38f-11e5-90c9-00000aacb35e&acdnat=1459023700_80bbbf107e4776a1496462f6fa3d135a

DODGE, Kenneth A., John E. BATES a Gregory S. PETTIT. Mechanisms in the Cycle of Violence. *Science*[online]. 1990, 250(4988), 1678-1683 [cit. 2016-03-26]. ISSN 00368075. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjrs&an=edsjrs.2878540&scope=site>

EDLESON, J. L. Children's Witnessing of Adult Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence*[online]. 1999, 14(8), 839-870 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1177/088626099014008004. ISSN 0886-2605. Dostupné z: <http://jiv.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/088626099014008004>

EDLESON, Jeffrey L. Emerging Responses to Children Exposed to Domestic Violence [online]. , 1-13 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.vawnet.org/applied-research-papers/print-document.php?doc_id=585

EDLESON, Jeffrey L. Groupwork with men who batter: What the research literature indicates [online]. In: . s. 1-14 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://www.vawnet.org/print-document.php?doc_id=3159&find_type=web_desc_AR

EDLESON, Jeffrey L., Amanda L. ELLERTON, Ellen A. SEAGREN, Staci L. KIRCHBERG, Sarah O. SCHMIDT a Amirthini T. AMBROSE. Assessing child exposure to adult domestic violence. *Children and Youth Services Review* [online]. 2007, 29(7), 961-971 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2006.12.009. ISSN 01907409.

EDLESON, Jeffrey L., Narae SHIN a Katy K. JOHNSON ARMENDARIZ. Measuring children's exposure to domestic violence: The development and testing of the Child Exposure to Domestic Violence (CEDV) Scale. *Children and Youth Services Review* [online]. 2008, 30(5), 502-521 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2007.11.006. ISSN 01907409.

EHRENSAFT, Miriam K., Patricia COHEN, Jocelyn BROWN, Elizabeth SMAILES, Henian CHEN a Jeffrey G. JOHNSON. Intergenerational transmission of partner violence: A 20-year prospective study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* [online]. 2003, 71(4), 741-753 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1037/0022-006X.71.4.741. ISSN 0022006X.

EHRENSAFT, Miriam K., Patricia COHEN, Jocelyn BROWN, Elizabeth SMAILES, Henian CHEN a Jeffrey G. JOHNSON. Intergenerational transmission of partner violence: A 20-year prospective study.

Journal of Consulting and Clinical Psychology [online]. 2003, 71(4), 741-753 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1037/0022-006X.71.4.741. ISSN 0022006X.

ELLIOTT, Julian a Maurice PLACE. Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0182-0.

EMILY, Israel a Stover CARLA. Intimate Partner Violence: The Role of the Relationship Between Perpetrators and Children Who Witness Violence. Journal of Interpersonal violence [online]. 2009, 24(10), 1755-1764 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1177/0886260509334044. Dostupné z: <http://jiv.sagepub.com/content/24/10/1755.refs>

FANTUZZO, John W. a Wanda K. MOHR. Prevalence and Effects of Child Exposure to Domestic Violence. The Future of Children [online]. 1999, 9(3), 21-32 [cit. 2016-03-26]. ISSN 10548289. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjsr&an=edsjsr.10.2307.1602779&scope=site>

FEBRES, Jeniimarie, Ryan SHOREY, Heather ZUCOSKY, et al. The Relationship Between Male-Perpetrated Interparental Aggression, Paternal Characteristics, and Child Psychosocial Functioning. Journal of Child Psychology and Psychiatry [online]. 2014, 23(5), 907-916 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1007/s10826-013-9748-8. ISSN 10621024.

FELITTI, MD, MD ANDA, MD NORDENBERG, MS WILLIAMSON, MS SPITZ, BA EDWARDS, PhD KOSS a MD MARKS. Original Articles: Relationship of Childhood Abuse and Household Dysfunction to Many of the Leading Causes of Death in Adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. American Journal of Preventive Medicine [online]. 1998, 14(4), 245-258 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/S0749-3797(98)00017-8. ISSN 07493797. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0749379798000178>

GELLES, Richard J. Violence in the Family: A Review of Research in the Seventies. Journal of Marriage and the Family [online]. 1980, 42(4), 873-885 [cit. 2016-03-26]. ISSN 00222445. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&an=5274385&scope=site>

GEWIRTZ, Abigail a Jeffrey EDLESON. Young Children's Exposure to Intimate Partner Violence: Towards a Developmental Risk and Resilience Framework for Research and Intervention. Journal of Family Violence [online]. 2007, 22(3), 151-163 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1007/s10896-007-9065-3. ISSN 08857482.

GEWIRTZ, Abigail H. a Amanuel MEDHANIE. Proximity and Risk in Children's Witnessing of Intimate Partner Violence Incidents. Journal of Emotional Abuse [online]. 2008, 8(1/2), 67-82 [cit. 2016-03-26].

ISSN 10926798. Dostupné z:

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&an=33321116&scope=site>

GRAHAM-BERMANN, S. A., K. H. HOWELL, M. LILLY a E. DEVOE. Mediators and Moderators of Change in Adjustment Following Intervention for Children Exposed to Intimate Partner Violence. *Journal of Interpersonal Violence* [online]. 2011, 26(9), 1815-1833 [cit. 2016-03-26]. DOI:

10.1177/0886260510372931. ISSN 0886-2605. Dostupné z:

<http://jiv.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0886260510372931>

GRAHAM-BERMANN, Sandra, Kathryn HOWELL, Laura MILLER, Jean KWEK a Michelle LILLY. Traumatic Events and Maternal Education as Predictors of Verbal Ability for Preschool Children Exposed to Intimate Partner Violence (IPV). *Journal of Family Violence* [online]. 2010, 25(4), 383-392 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1007/s10896-009-9299-3. ISSN 08857482.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-569-1.

HAZEN, Andrea L., Cynthia D. CONNELLY, Jeffrey L. EDLESON, et al. Assessment of intimate partner violence by child welfare services. *Children and Youth Services Review* [online]. 2007, 29(4), 490-500 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1016/j.childyouth.2006.10.004. ISSN 01907409.

HIRIGOYEN, Marie-France. *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0994-9.

CHAN, Ko Ling. Children exposed to child maltreatment and intimate partner violence: A study of co-occurrence among Hong Kong Chinese families. *Child Abuse* [online]. 2011, 35(7), 532-542 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2011.03.008. ISSN 01452134. Dostupné z:

<http://www.sciencedirect.com.ezproxy.is.cuni.cz/science/article/pii/S0145213411001487>

CHAPMAN, Daniel P., Charles L. WHITFIELD, Vincent J. FELITTI, Shanta R. DUBE, Valerie J. EDWARDS a Robert F. ANDA. Adverse childhood experiences and the risk of depressive disorders in adulthood. *Journal of Affective Disorders* [online]. 2004, 82(2), 217-225 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.jad.2003.12.013. ISSN 01650327.

CHRISTIANSON, Sven Å, Azade AZAD, Lina LEANDER a Heidi SELENIUS. Children as Witnesses to Homicidal Violence: What They Remember and Report. *Psychiatry, Psychology* [online]. 2013, 20(3), 366-383 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1080/13218719.2012.692930. ISSN 13218719.

IMPACT OF DOMESTIC VIOLENCE ON CHILDREN AND YOUNG PEOPLE. Domestic Violence Prevention Centre: Gold Coast Inc. [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z:

<http://domesticviolence.com.au/pages/impact-of-domestic-violence-children-and-young-people.php>

JOHNSON, Vanessa a Alicia LIEBERMAN. Variations in Behavior Problems of Preschoolers Exposed to Domestic Violence: The Role of Mothers' Attunement to Children's Emotional Experiences. *Journal of Family Violence* [online]. 2007, 22(5), 297-308 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1007/s10896-007-9083-1. ISSN 08857482.

KITZMANN, Katherine M., Noni K. GAYLORD, Aimee R. HOLT a Erin D. KENNY. Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* [online]. 2003, 71(2), 339-352 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1037/0022-006X.71.2.339. ISSN 1939-2117. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/0022-006X.71.2.339>

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 6. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. Odborné slovníky (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 80-042-6710-6.

KOHL, Patricia L., Jeffrey L. EDLESON, Diana J. ENGLISH a Richard P. BARTH. Domestic violence and pathways into child welfare services: Findings from the National Survey of Child and Adolescent Well-Being. *Children and Youth Services Review* [online]. 2005, 27(11), 1167-1182 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chilyouth.2005.04.003. ISSN 01907409.

KOTKOVÁ, Martina. *Domácí násilí v kontextu rodiny a práce*. Vyd. 1. Brno: Spondea, 2014. ISBN 978-80-260-7191-4.

LIEBERMAN, Alicia F. a Kathleen KNORR. The Impact of Trauma: A Developmental Framework for Infancy and Early Childhood. *Psychiatric Annals* [online]. 2007, 37(6), 416-422 [cit. 2016-03-26]. ISSN 00485713. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edb&an=25268965&scope=site>

MAGWA, Simuforosa. Experiencing and Witnessing Domestic Violence on School Aged Children. *International J. Soc. Sci. & Education*. 2013, 3(3), 582-593. ISSN 2223-4934 E.

MANDELLI, L., C. PETRELLI a A. SERRETTI. The role of specific early trauma in adult depression: A meta-analysis of published literature. *Childhood trauma and adult depression*. *European Psychiatry* [online]. 2015, 30(6), 665-680 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.eurpsy.2015.04.007. ISSN 09249338.

MATOUŠEK, Oldřich a Andrea KROFTOVÁ. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, současná struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-717-8226-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-717-8548-2.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0.

MBILINYI, Lyungai, Jeffrey EDLESON, Annelies HAGEMEISTER a Sandra BEEMAN. What Happens to Children When Their Mothers Are Battered? Results from a Four City Anonymous Telephone Survey. *Journal of Family Violence* [online]. 2007, 22(5), 309-317 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1007/s10896-007-9087-x. ISSN 08857482.

MCDONALD, Shelby Elaine, Elizabeth A. COLLINS, Nicole NICOTERA, Tina O. HAGEMAN, Frank R. ASCIONE, James Herbert WILLIAMS a Sandra A. GRAHAM-BERMANN. Children's experiences of companion animal maltreatment in households characterized by intimate partner violence. *Child Abuse*[online]. 2015, 50, 116-127 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.chiabu.2015.10.005. ISSN 01452134.

MELTZER, Howard, Lucy DOOS, Panos VOSTANIS, Tamsin FORD a Robert GOODMAN. The mental health of children who witness domestic violence [online]. [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1111/j.1365-2206.2009.00633.x. ISBN 10.1111/j.1365-2206.2009.00633.x. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1365-2206.2009.00633.x>

NEUGUT, Tova, Jeffrey EDLESON a Richard TOLMAN. Children exposed to domestic violence:: Prevention approaches with mothers and fathers [online]. , 1-54 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: http://www.academia.edu/2713548/Children_exposed_to_domestic_violence_Prevention_approaches_with_mothers_and_fathers

OSOFSKY, Joy D. The Impact of Violence on Children. *The Future of Children* [online]. 1999, 9(3), 33-49 [cit. 2016-03-26]. ISSN 10548289. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsjsr&an=edsjsr.10.2307.1602780&scope=site>

OSOFSKY, Joy. The effects of exposure to violence on children of different ages:: Prevention and intervention - effective collaboration with police and court. IOS Press, 2005, , 77-88.

PELED E a EDLESON JL. Multiple perspectives on groupwork with children of battered women. *Violence And Victims* [online]. 1992, 7(4), 327-46 [cit. 2016-03-27]. ISSN 08866708. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=cmedm&an=1308439&scope=site>

PORTERFIELD, Kay Marie. Jak se vyrovnat s následky traumatu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998. Linka důvěry. ISBN 80-710-6262-6.

RAJALIN, Mia, Tatja HIRVIKOSKI a Jussi JOKINEN. Research report: Family history of suicide and exposure to interpersonal violence in childhood predict suicide in male suicide attempters. *Journal of Affective Disorders* [online]. 2013, 148(1), 92-97 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1016/j.jad.2012.11.055. ISSN 01650327.

Research Summary: Children exposed to violence. In: Zero to three [online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: http://main.zerotothree.org/site/DocServer/Children_Exp_to_Violence.pdf?docID=2502

RICHARDS, Kelly. Children's exposure to domestic violence in Australia. Trends [online]. 2011, (419), 1-7 [cit. 2016-03-26]. ISSN 08178542. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&an=62035265&scope=site>

SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [vid. 2016-02-15]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

SANCEDETEM. O domácím násilí a vlivu na dítě. In: Youtube [online]. Zveřejněno 24.03.2014 [cit. 15.02.2016]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=wzegfdIQHUs&>

SHONKOFF JP a GARNER AS. The lifelong effects of early childhood adversity and toxic stress. Pediatrics[online]. 2012, 129(1), e232-46 [cit. 2016-03-27]. DOI: 10.1542/peds.2011-2663. ISSN 10984275.

SPILSBURY, James C., Shoshana KAHANA, Dennis DROTAR, Rosemary CREEDEN, Daniel J. FLANNERY a Steve FRIEDMAN. Profiles of Behavioral Problems in Children Who Witness Domestic Violence. Violence[online]. 2008, 23(1), 3-17 [cit. 2016-03-26]. ISSN 08866708. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=sih&an=31131093&scope=site>

STEINMETZ, Suzanne. The Battered husband syndrome. Victimology: An International Journal. USA: Visage Press Inc, 1978, 2(3-4), 499-509.

STERNBERG, Kathleen J., Laila P. BARADARAN, Craig B. ABBOTT, Michael E. LAMB a Eva GUTERMAN. Type of violence, age, and gender differences in the effects of family violence on children's behavior problems: A mega-analysis. Developmental Review [online]. 2006, 26(1), 89-112 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1016/j.dr.2005.12.001. ISSN 02732297.

SULLIVAN, Cris M., Huong NGUYEN, Nicole ALLEN, Deborah BYBEE a Jennifer JURAS. Beyond Searching for Deficits: Evidence that Physically and Emotionally Abused Women Are Nurturing Parents. Journal of Emotional Abuse [online]. 2000, 2(1), 51-71 [cit. 2016-03-26]. ISSN 10926798. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edb&an=9643984&scope=site>

SUMNER, Jennifer A., Laura D. KUBZANSKY, Mitchell S.V. ELKIND, et al. Trauma Exposure and Posttraumatic Stress Disorder Symptoms Predict Onset of Cardiovascular Events in Women CLINICAL PERSPECTIVE. *Circulation* [online]. 2015, **132**(4), 251-259 [cit. 17.03.2016]. DOI: 10.1161/CIRCULATIONAHA.114.014492. ISSN 0009-7322. Dostupné z: <http://circ.ahajournals.org/lookup/doi/10.1161/CIRCULATIONAHA.114.014492>

ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.

TAILOR, Ketan, Ashley STEWART-TUFESCU a Caroline PIOTROWSKI. Children exposed to intimate partner violence: Influences of parenting, family distress, and siblings. *Journal of Family Psychology* [online]. 2015, 29(1), 29-38 [cit. 2016-03-26]. DOI: 10.1037/a0038584. ISSN 08933200.

The Impact of Domestic Violence on Infants and Young Children. *Infant Mental Health Promotion: IMHP*[online]. [cit. 2016-03-26]. Dostupné z:
<http://www.imhpromotion.ca/portals/0/IMHP%20PDFs/Domestic%20Violence%20Brief.pdf>

UNICEF: Behind Closed Doors – The Impact of Domestic Violence on Children [online]. 2006 [cit. 13.02.2016]. Dostupné z <http://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Vyd. 5. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0225-7.

VOŇKOVÁ, Jiřina a Ivana SPOUSTOVÁ. Domácí násilí v českém právu z pohledu žen. 2., přeprac. vyd. Praha: proFem, 2008. ISBN 978-80-903626-7-3.

WADDELL, Janice, Debra PEPLER a Timothy MOORE. Observations of sibling interactions in violent families. *Journal of Community Psychology* [online]. 2001, 29(3), 241-258 [cit. 2016-03-26]. ISSN 00904392. Dostupné z:
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&an=11771826&scope=site>

WASIK, A. (2004). Dopad domácího násilí na děti (psychologické aspekty). In: Domácí násilí, jeho dopad na jednotlivé generace a možnosti systémové pomoci - sborník z mezinárodní konference pořádané organizacemi: Slezská diakonie, Opferhilfe Sachsen e. V., Stowarzyszenie Pomocy Wzajemnej „Być Razem“, Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, 14.-15.5. 2004 v Ostravě

WELLER, Elizabeth, Basem SHLEWIET a Ronald WELLER. Traumatized children: Why victims of violence live out their nightmares. *Current psychiatry* [online]. 2003, 2(1), 30-39 [cit. 2016-03-27]. Dostupné z: <http://www.currentpsychiatry.com/specialty-focus/posttraumatic-stress-disorder/article/traumatized-children-why-victims-of-violence-live-out-their-nightmares/1d293cdc71e0f3d7b32978a87e86251a.html>

What happens to children when parents fight. *Developmental science* [online]. 2014 [cit. 2016-03-26]. Dostupné z: <http://www.developmentalscience.com/blog/2014/04/30/what-happens-to-children-when-parents-fight>

WOJCICKI, Janet M. et al. "Risk Factors for Obesity at Age 3 in Alaskan Children, Including the Role of Beverage Consumption: Results from Alaska PRAMS 2005-2006 and Its Three-Year Follow-Up Survey, CUBS, 2008-2009." Ed. David Meyre. In *PLoS ONE* 10.3 (2015): e0118711. *PMC*. [online]. 2015 [cit. 03.03.2016]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4368660/>